

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки
Інститут філології та журналістики
Кафедра історії та культури української мови

І. П. ЛЕВЧУК

ВСТУП ДО СЛОВ'ЯНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ

РОБОЧА ПРОГРАМА ТА
МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ СТУДЕНТІВ
НАПРЯМУ ПІДГОТОВКИ
«ФІЛОЛОГІЯ (УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЛІТЕРАТУРА)»

Луцьк
Вежа-Друк
2014

УДК 811.16(073+072)
ББК 80.4я73-9
Л 38

*Рекомендовано до друку науково-методичною комісією
Інституту філології та журналістики
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки
(протокол № 5 від 13 січня 2014 року).*

Рецензенти:

Жалко Т. Й. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри документознавства та інформаційної діяльності Луцького інституту розвитку людини Університету «Україна»;

Приймачок О. І. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри слов'янської філології Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.

Левчук І. П.

Л 38 Вступ до слов'янської філології : робоча програма та методичні рекомендації для студентів напряму підготовки «Філологія (українська мова та література)» / Ірина Петрівна Левчук. – Луцьк : Вежа-Друк, 2014. – 72 с.

Подано робочу програму з навчальної дисципліни «Вступ до слов'янської філології» та методичні рекомендації, необхідні для успішного засвоєння лекційного курсу і підготовки до практичних занять. Представлено завдання для самостійної та індивідуальної роботи, питання для підсумкового контролю.

Для студентів галузі знань 0203 «Гуманітарні науки», напряму підготовки 6.020303 «Філологія (українська мова та література)».

**УДК 811.16(073+072)
ББК 80.4я73-9**

© Левчук І. П., 2014

© Гончарова В. О., 2014

ЗМІСТ

Передмова.....	4
Опис навчальної дисципліни.....	6
Програма навчальної дисципліни.....	7
Структура навчальної дисципліни.....	10
Теми практичних занять.....	11
<i>Теоретичний блок</i>	11
<i>Практичний блок</i>	13
Тема 1. <i>Вступ. Сучасні слов'янські народи та їх мови</i>	13
Тема 2. <i>Східнослов'янські літературні мови та діалекти</i>	17
Тема 3. <i>Загальна характеристика сучасних західнослов'янських мов</i>	20
Тема 4. <i>Загальна характеристика південнослов'янських літературних мов</i>	26
Тема 5. <i>Праслов'янська мова як примова-основа слов'янських мов</i>	30
Тема 6. <i>Матеріальна та духовна культура давніх слов'ян</i>	31
Тема 7. <i>Розвиток слов'янської філології у першій половині ХХ – на поч. ХХІ ст.</i>	33
Самостійна робота.....	34
Індивідуальні завдання.....	34
Блок тестового самоконтролю.....	37
Методи та засоби навчання.....	44
Форма підсумкового контролю успішності навчання.....	44
Методи та засоби діагностики успішності навчання.....	49
Розподіл балів.....	49
Короткий термінологічний словник.....	52
Рекомендована література до курсу.....	63
Додаток. <i>Матеріали до лекційного курсу зі «Вступу до слов'янської філології» в таблицях</i>	69

ПЕРЕДМОВА

Початок ХХІ століття, як відомо, характеризується ґрунтовною модернізацією змісту освіти, пошуком нових освітніх парадигм, що орієнтовані на розвиток освіченої, культурної, творчої особистості. Сучасний фахівець-словесник вбачається культуромовною особистістю, із ґрунтовними філологічними та психолого-педагогічними знаннями, розвиненим мовним чуттям, літературно-мистецьким потенціалом, творчим стилем мислення, гнучким розумом, постійною орієнтацією на новизну та духовне самовдосконалення.

У системі професійної підготовки фахівця-словесника важливе місце займає цикл філологічних дисциплін, із-поміж яких «Вступ до слов'янської філології». Цей предмет можна назвати особливим, інтегрованим, адже поряд із філологічним, історико-етнографічним спрямуванням він містить культурологічний компонент.

Пропонована в посібнику робоча програма навчальної дисципліни «Вступ до слов'янської філології» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів напряму підготовки «Філологія (українська мова та література)».

Предметом вивчення навчальної дисципліни є розвиток матеріальної й духовної культур слов'ян чи окремих слов'янських народів шляхом мовного й стилістичного аналізу писемних текстів.

Міждисциплінарні зв'язки: «Вступ до мовознавства», «Загальне мовознавство», «Старослов'янська мова», «Історична граматики української мови», «Сучасна українська літературна мова», «Історія України», «Соціологія», «Культурологія» тощо.

Робоча програма навчальної дисципліни складається з таких змістових модулів:

1. Слов'янська філологія як наука і навчальна дисципліна. Слов'янські народи та мови.
2. Праслов'янська мова. Культура давніх слов'ян, її відображення у мові.
3. Історія слов'янської філології.

Метою викладання навчальної дисципліни «Вступ до слов'янської філології» є закладення основ славістичної підготовки, зокрема підготовка студентів-бакалаврів до вивчення основних філологічних курсів, ознайомлення з актуальними проблемами сучасної славістики, особливостями слов'янських мов, культур, підготовка до поглибленого вивчення однієї зі слов'янських мов і

культури відповідної країни. Зважаючи на те, що реальністю сьогодення стає полікультурна освіта, у навчальному курсі передбачено пізнання культури рідного народу в діалозі інших слов'янських культур, звернено увагу на традиції, звичаї та обряди слов'янських народів.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Вступ до слов'янської філології» є виховання мовної особистості, носія національної духовності, шанувальника рідної та інших слов'янських культур. Такий підхід спрямовує на більш свідоме ставлення студентської молоді до розгляду питань про особливості світогляду, історії, культури, характеру українців, інших слов'янських народів.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:

знати:

- термінологію, систему основних понять курсу;
- теорії походження слов'ян та їх мов;
- класифікацію слов'янських мов;
- основні мовні процеси праслов'янської мови;
- етапи історичного розвитку сучасних слов'янських мов;
- роль старослов'янської мови в розвитку культури слов'янських народів;
- особливості фонетичної, графічної, граматичної і лексичної систем слов'янських літературних мов;
- теорії виникнення та розвитку писемності у слов'ян;
- історію слов'янської філології, її періодизацію;
- проблеми та завдання слов'янської філології ХХІ ст.

вміти:

- схарактеризувати східну, західну та південну групи слов'янських мов;
- визначати на основі текстового аналізу особливості кожної підгрупи слов'янських мов;
- розрізняти й визначати тексти, написані будь-якою слов'янською мовою, а також здійснювати їх історико-лінгвістичне коментування;
- працювати з етимологічними, перекладними словниками слов'янських мов;
- виконувати порівняльно-історичний аналіз окремих лексем у різних слов'янських мовах.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 144 години / 4 кредити ECTS.

ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Таблиця 1

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни
		денна форма навчання
Кількість кредитів 4	0203 «Гуманітарні науки»	нормативна
	6.020303 «Філологія (українська мова та література)»	
Модулів 3		Рік підготовки 1
Змістових модулів 3		Семестр 1
ІНДЗ: є		Лекції 36 год.
Загальна кількість годин 144		Практичні (семінари) 18 год.
Тижневих годин: аудиторних 3 самостійної роботи 3 індивідуальної роботи 3	Бакалавр	Самостійна робота 46 год.
		Індивідуальна робота 44 год.
		Форма контролю: екзамен

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль 1. Слов'янська філологія як наука і навчальна дисципліна. Слов'янські народи та мови

Тема 1. Слов'янська філологія в комплексі гуманітарних наук

Філологічні дисципліни. Слов'янська філологія, її компоненти. Предмет і завдання курсу «Вступ до слов'янської філології». Методологія та методи досліджень у слов'янській філології. Роль курсу у формуванні національно-мовної особистості. Зв'язок курсу з іншими навчальними дисциплінами. Професійна спрямованість курсу. Наукове, навчально-методичне забезпечення курсу. Філологічні ресурси Інтернету.

Тема 2. Сучасні слов'янські народи, їх етнічна близькість. Проблема класифікації слов'янських мов

Етніонім «слов'яни»: проблема його етимології. Слов'янські народи на сучасній карті світу: території проживання та чисельність. Етнічна близькість слов'ян. Слов'янські мови, їх генетична спорідненість. Класифікація слов'янських мов.

Тема 3. Східнослов'янські літературні мови та діалекти

Загальна характеристика східнослов'янських мов. Генеза української мови в гіпотезах і концепціях мовознавців. Сучасна українська літературна мова: поширення, вивчення, характерні ознаки. Сучасна російська літературна мова: формування, поширення, вивчення та характерні ознаки. Сучасна білоруська літературна мова: формування, проблеми функціонування, вивчення, характерні ознаки.

Тема 4. Західнослов'янські літературні мови та їх діалекти

Специфіка західнослов'янської групи мов. Сучасна польська літературна мова: формування, поширення, вивчення та характерні ознаки. Загальна характеристика серболужицьких мов: верхньолужицька та нижньолужицька мови. Сучасна чеська літературна мова: формування, поширення, вивчення та диференційні ознаки. Сучасна словацька літературна мова: формування, поширення, вивчення та характерні риси. З історії полабської мови.

Тема 5. Південнослов'янські літературні мови та їх діалекти

Загальна характеристика південнослов'янської групи мов. Сучасна болгарська літературна мова: формування, поширення, вивчення та характерні риси. Сучасна македонська літературна мова: формування, поширення, вивчення та характерні ознаки. Сербська мова. Хорватська мова. Словенська мова.

Тема 6. Старослов'янська мова, її вплив на розвиток сучасних слов'янських літературних мов

Старослов'янська мова як найдавніша писемна (літературна) мова слов'ян. Пам'ятки старослов'янської мови. Основні ознаки старослов'янської мови. Дослідники старослов'янської мови.

Тема 7. Слов'янські літературні мікромови

Проблема вирізнення слов'янських літературних мікромов. Русинська літературна мова, її становлення та розвиток. Характерні риси русинської мови.

Змістовий модуль 2. Праслов'янська мова. Культура давніх слов'ян, її відображення у мові

Тема 1. Праслов'янська мова як прамова-основа слов'янських мов

Поняття «прамова», «порівняльно-історичний метод», «внутрішня реконструкція». Термін «праслов'янська мова», його синонімія. Періодизація історії праслов'янської мови. Основні фонетичні, лексичні, граматичні ознаки праслов'янської мови. Фонетична транскрипція праслов'янської мови.

Тема 2. Діалектне членування праслов'янської мови

Чинники, що сприяли діалектному членуванню праслов'янської мови. Пралехітський і прачесько-словацький піддіалекти. Центральний і власне східний піддіалекти. Основні фонетичні відмінності між ними.

Тема 3. Слов'яни в давні часи

Теорії прабатьківщини слов'ян. Розширення території праслов'ян на початку і у середині I тис. н. е. Археологічні свідчення про слов'ян. Писемні згадки античних авторів про слов'ян. Свідчення

мови про зв'язки давніх слов'ян з іншими народами. Свідчення ономастики та етимології. Лексичні запозичення.

Тема 4. Матеріальна та духовна культура давніх слов'ян

Відображення у мові матеріальної культури давніх слов'ян. Відображення у мові духовної культури давніх слов'ян. Основні засади уявлень давніх слов'ян про навколишній світ. Язичництво як вияв давніх уявлень про навколишній світ. Язичницький пантеон богів і богинь. Слов'янська демонологія. Давній народний календар і християнські свята у слов'ян.

Тема 5. Виникнення писемності у слов'ян

Передумови виникнення писемності у слов'ян. Питання про самотність найдавнішого слов'янського письма. Створення слов'янської писемності. Слов'янські абетки: глаголиця та кирилиця, їх історичне зіставлення, поширення. Доля глаголиці. Латинська графіка у слов'ян. Пам'ятки слов'янської писемності. Надписи на предметах матеріальної культури. Рукописи, їхні копії та видання. Інкунабули та інші першодруки.

Змістовий модуль 3. Історія слов'янської філології

Тема 1. Зародження та становлення слов'янської філології

Зародження слов'янської філології. Становлення слов'янської філології. Основні культурні та наукові центри слов'ян. Становлення східнослов'янської філології. Становлення західнослов'янської філології. Становлення південнослов'янської філології. Становлення зарубіжної слов'янської філології.

Тема 2. Розвиток слов'янської філології у першій половині ХХ – на початку ХХІ ст.

Слов'янська філологія в СРСР і пострадянських країнах. Західнослов'янська філологія. Південнослов'янська філологія. Зарубіжна слов'янська філологія. Слов'янська філологія в контексті нинішньої світової науки. Міжнародні славістичні з'їзди. Славістичні періодичні видання. Сучасні завдання й перспективи розвитку слов'янської філології.

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Таблиця 2

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин				
	Усього	зокрема			
		Лек.	Практ.	Інд.	Сам. роб.
1	2	3	4	5	6
Змістовий модуль 1.					
Слов'янська філологія як наука і навчальна дисципліна.					
Слов'янські народи та мови					
Тема 1. Слов'янська філологія в комплексі гуманітарних наук	4	2			2
Тема 2. Сучасні слов'янські народи, їх етнічна близькість. Проблема класифікації слов'янських мов	10	4	2	2	2
Тема 3. Східнослов'янські літературні мови та діалекти	10	4	2	2	2
Тема 4. Західнослов'янські літературні мови та їх діалекти	12	4	4	2	2
Тема 5. Південнослов'янські літературні мови та їх діалекти	14	6	4	2	2
Тема 6. Старослов'янська мова, її вплив на розвиток сучасних слов'янських літературних мов	6	2		2	2
Тема 7. Слов'янські літературні мікромови	4				4
Разом за змістовим модулем 1	60	22	12	10	16
Змістовий модуль 2. Праслов'янська мова.					
Культура давніх слов'ян, її відображення у мові					
Тема 8. Праслов'янська мова як прамова-основа слов'янських мов	10	2	2	2	4
Тема 9. Діалектне членування праслов'янської мови	6			2	4
Тема 10. Слов'яни в давні часи	8	2		2	4
Тема 11. Матеріальна та духовна культура давніх слов'ян	14	4	2	4	4

1	2	3	4	5	6
Тема 12. Виникнення писемності у слов'ян	10	2		4	4
Разом за змістовим модулем 2	48	10	4	14	20
Змістовий модуль 3. Історія слов'янської філології					
Тема 13. Зародження та становлення слов'янської філології	16	2		10	4
Тема 14. Розвиток слов'янської філології у першій половині ХХ – на початку ХХІ ст.	20	2	2	10	6
Разом за змістовим модулем 3	36	4	2	20	10
Усього годин	144	36	18	44	46

ТЕМИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Теоретичний блок

№ з/п	Тема	Кількість годин
1	2	3
1	<p>Вступ. Сучасні слов'янські народи та їх мови</p> <p>1. Слов'янська філологія як наука і навчальна дисципліна.</p> <p>2. Гіпотези походження етноніма «слов'яни».</p> <p>3. Сучасні слов'янські народи, їхня етнічна близькість.</p> <p>4. Слов'янські літературні мови, їх генетична спорідненість.</p> <p>5. Класифікація слов'янських мов: спроби та проблеми.</p>	2
2	<p>Східнослов'янські літературні мови та діалекти</p> <p>1. Специфіка східнослов'янських літературних мов та діалектів: становлення, основні фонетичні та лексико-граматичні ознаки.</p> <p>2. Українська мова серед інших слов'янських мов: загальна характеристика.</p> <p>3. Генеза української мови в гіпотезах і концепціях мовознавців.</p>	2

	<p>4. Сучасна російська літературна мова: формування, поширення, вивчення та характерні ознаки.</p> <p>5. Сучасна білоруська літературна мова: формування, проблеми функціонування, вивчення, характерні ознаки.</p>	
3	<p>Загальна характеристика сучасних західнослов'янських мов</p> <p><u>I частина</u></p> <p>1. Особливості західнослов'янської групи мов.</p> <p>2. Сучасна польська літературна мова: формування, поширення, вивчення та характерні ознаки.</p> <p>3. Загальна характеристика серболужицьких мов: а) верхньолужицька мова; б) нижньолужицька мова.</p> <p><u>II частина</u></p> <p>1. Розвиток і становлення чеської літературної мови.</p> <p>2. Основні ознаки чеської мови, її діалектне членування.</p> <p>3. Загальна характеристика словацької літературної мови.</p> <p>4. Специфіка полабської мови, її розвиток, становлення та зникнення.</p>	4
4	<p>Загальна характеристика південнослов'янських літературних мов</p> <p><u>I частина</u></p> <p>1. Особливості південнослов'янської групи мов.</p> <p>2. Сучасна болгарська літературна мова: формування, поширення, вивчення, характерні риси.</p> <p>3. Сучасна македонська літературна мова: формування, поширення, вивчення та характерні ознаки.</p> <p><u>II частина</u></p> <p>1. Сербська мова, її становлення, розвиток і специфічні риси.</p> <p>2. Хорватська мова, історія її розвитку та характерні ознаки.</p>	4

	3. Словенська мова, її становлення, розвиток і специфічні риси.	
5	Праслов'янська мова як примова-основа слов'янських мов 1. Поняття «примова», «порівняльно-історичний метод», «внутрішня реконструкція». 2. Періодизація історії праслов'янської мови. 3. Основні фонетичні, лексичні, граматичні ознаки праслов'янської мови. 4. Фонетична транскрипція праслов'янської мови.	2
6	Матеріальна та духовна культура давніх слов'ян 1. Відображення у мові матеріальної та духовної культури давніх слов'ян. 2. Основні засади уявлень давніх слов'ян про навколишній світ. 3. Язичницький пантеон богів і богинь. 4. Слов'янська демонологія. 5. Давній народний календар і християнські свята у слов'ян.	2
7	Розвиток слов'янської філології у першій половині ХХ – на поч. ХХІ ст. 1. Слов'янська філологія в СРСР і пострадянських країнах. 2. Західнослов'янська філологія. 3. Південнослов'янська філологія. 4. Зарубіжна слов'янська філологія. 5. Сучасні завдання й перспективи розвитку слов'янської філології.	2
	Разом	18

Практичний блок

Тема 1. Вступ. Сучасні слов'янські народи та їх мови

1. Укладіть тлумачний словник таких лінгвістичних понять: «слов'янські мови», «літературна мова», «національна мова», «державна мова», «рідна мова», «етнонім», «спорідненість мов» (див. енциклопедію «Українська мова»).

2. Ознайомтеся з висловлюванням відомого українського вченого, професора Андрія Білецького (1911–1995). А як ви розумієте поняття «філологія»?

Мовознавство та літературознавство часто, і не без підстав, об'єднують під однією назвою – філологія. Філологія – це давньогрецький термін, що складається зі слів «філос», тобто, той, хто любить, і «логос» – тут у розумінні «наука». Отже, філологію можна розуміти як науку про різні прояви людської мови, як усної, так і писемної (А. О. Білецький).

3. Опрацюйте тези праць німецького філософа Ганса Георга Гадамера (1900–2002) «Батьківщина і мова» та Василя Сухомлинського (1918–1970). Зверніть увагу на стиль текстів, ключові слова, визначте проблеми, на яких наголошують німецький і український науковці. Поміркуйте, що ж таке батьківщина для сучасної людини, яка живе в умовах глобалізації та підвищеної мобільності?

3.1. Батьківщина не просто місце тимчасового перебування, яке обирають і можуть міняти. Батьківщину не забувають. Вона, за знаменитим визначенням Шеллінга, щось споконвічне.

...Батьківщину забути не можна. Хоча батьківщина у цьому світі, де мобільність суспільства чимдалі зростає, вже не зовсім та, якою вона була в часи більшої осілості. ...Але що таке для нас батьківщина...? Де це місце і де воно було б, якби не було мови? Коли ми говоримо про споконвічність батьківщини, ми зараховуємо сюди передусім мову. ... в рідній мові струментить близькість до свого, у ній – звичаї, традиції й знайомий світ.

...Звичайно, кожен, хто досконало володіє своєю рідною мовою, може вивчити інші мови й, зрештою, досягти певної межі досконалості. Проте вирішальний момент полягає ось у чому: хто живе у вигнанні, той не може сам повернутися до власного мовного світу, власної волі. Коли прибулий у чужу країну відчувається як гість у мовному середовищі цієї країни, він ще не втратив своєї батьківщини...

...у реальному вимірі батьківщина – це передусім мовна батьківщина. Рідна мова вміщує для кожного елемент зв'язку зі споконвічною батьківщиною.

...Життя – це заглиблення в мову. Кожен, хто прагне освоювати чужий край і чужу культуру, повинен шукати можливостей заглибитись в іншу мову. У цьому полягає перелом,

якого не уникнути і який повинен допомогти вилікуватись, якщо людина хоче вижити в нових умовах. Взагалі лікування – це не те, що ми звикли мати на увазі в нашому технократичному суспільстві, коли, наприклад, звертаються до лікаря. Лікуватись – це імператив життя для самого хворого. Хвороба полягає в тому, що людина втрачає навички комунікативного мовлення, якщо більше не чує своєї власної мови. Такий людський вимір будь-якого вигнання (Г. Гадамер).

3.2. Любов до Батьківщини неможлива без любові до рідного слова. Тільки той, хто може осягти своїм розумом і серцем красу, велич і могутність Батьківщини, хто дорожить ним, як честю рідної матері, як колискою, як добрим ім'ям своєї родини. Людина, яка не любить мови рідної матері, якій нічого не промовляє рідне слово, – це людина без роду і племені.

Батьківщина – це твоє рідне слово. Знай, бережи, збагачай велике духовне надбання свого народу – рідну українську мову. Це мова великого народу, великої культури. Українською мовою написані невмирущі твори Котляревського і Шевченка, Франка і Лесі Українки... (В. Сухомлинський).

4. Поміркуйте над інформацією, наведеною українським дослідником Пилипом Селігеєм у книзі «Мовна свідомість: структура, типологія, виховання» (К., 2012). Чи варто розглядати глобалізацію як загрозу мовам? Як можна захистити мову в епоху глобалізації?

Мало не щотижня у світі вимирає якась мова. І темпи «мовної смертності» дедалі нарастають. За вірогідними прогнозами, з 6000 мов, якими людство розмовляє нині, до 2100 р. переважна більшість не доживе. Відомий фахівець з еколінгвістики М. Краусс до цілковито захищених відносить лише 300 мов, тобто 5 % від загальної кількості, а решту 95 % – до мов із різним ступенем загроженості, що, напевно, вийдуть з ужитку протягом цього століття. Більш похмурі передбачення в академіка РАН В. В. Іванова: 90 % мов загине через одне покоління (25 років), у наступний період реально в живих залишиться кількасот, а потім і кількадесят.

Вимирають не тільки безписемні племінні чи «однакульні» мови. Недоля ця загрожує й відносно розвинутим літературним мовам, які не поширені або малопоширені в усіх тих сферах, де їм належить повнокровно побутувати (держуправління, діловодство, судочинство, освіта, наука, мистецтво, церква, книговидавництво, ЗМІ,

Інтернет, сфера послуг тощо). Шанс вижити мають лише мови добре внормовані, багатофункціональні й – що важливо! – поціновані з боку своїх носіїв. А решта приречена в перспективі на невпинне звуження життєвого середовища, скорочення кількості мовців, стирання самобутності і, як наслідок, – зникнення з мовної карти планети (П. О. Селігей).

5. Укладіть схему-класифікацію слов'янських мов (див. список літератури – позиція 1, С. 34).

6. Позначте на карті (використовуючи кольорове розмежування підгруп) території проживання сучасних слов'янських народів, з'ясуйте назви столиць слов'янських держав.

7. З'ясуйте, що спільного і чим відрізняються слова: *укр. жито – рос. рожь, укр. цибуля – рос. лук, укр. блискавка – рос. молния, укр. дитина – рос. дитя, укр. серце – рос. сердце*. Знайдіть відповідники цих слів у білоруській, польській, болгарській мовах.

Рекомендована література до теми

1. Єрмоленко С. Я. Українська мова : короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / С. Я. Єрмоленко [та ін.] ; ред. С. Я. Єрмоленко. – К. : Либідь, 2001. – 224 с.

2. Лучик В. В. Вступ до слов'янської філології : [підручник] / В. В. Лучик. – К. : ВЦ «Академія», 2008. – С. 7–34.

3. Селігей П. О. Мовна свідомість : структура, типологія, виховання / Пилип Селігей ; Нац. акад. наук України, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні. – К. : Києво-Могилянська академія, 2012. – 118 с.

4. Соколянский А. А. Введение в славянскую филологию : [учеб. пособие] / А. А. Соколянский. – М. : Академия, 2004. – 400 с.

5. Супрун А. Е. Введение в славянскую филологию : [учеб. пособие] / А. Е. Супрун. – Минск : Вышэйшая школа, 1989. – 480 с.

6. Супрун А. Е. Введение в славянскую филологию : [учеб. пособие] / А. Е. Супрун, А. М. Калюта. – Минск : Вышэйшая школа, 1981. – 432 с.

5. Українська мова : Енциклопедія / Ред. кол. : В. М. Русанівський, О. О. Тараненко. – К. : Укр. енцикл., 2000. – 752 с.

6. Чучка П. П. Вступ до слов'янської філології : У 2-х ч. / П. П. Чучка. – К., 1988. – Ч. 1. – 78 с.; 1999. – Ч. 2. – 76 с.

Тема 2. Східнослов'янські літературні мови та діалекти

1. Укладіть тлумачний словник лінгвістичних понять (див. позиції 1, 5 списку літератури): «білорусизми», «білорусистика», «білоруська мова», «діалект», «російська мова», «русизми», «росіянізми», «русистика», «українська мова», «україністика».

2. Ознайомтеся з висловлюваннями відомого українського вченого Михайла Драгоманова (1841–1895) та турецького письменника Назима Хікмета (1902–1963). Прокоментуйте їх. Висловіть та аргументуйте власне ставлення до української мови.

Українська мова в багатстві, витонченості й гнучкості не поступається ані жодній із сучасних літературних мов слов'янства... (М. Драгоманов).

Я дуже люблю українську мову, мені здається, що вона звучить серед слов'янських мов так само, як італійська серед своїх сестер (Н. Хікмет).

3. Зіставте звуковий склад, граматичні форми слів із різних східнослов'янських мов; визначте, у чому виявляється спільність між ними на лексичному, фонетичному та граматичному рівнях. Доповніть таблицю п'ятьма лексемами (на вибір).

Українська мова	Російська мова	Білоруська мова
<i>голова</i>	<i>голова</i>	<i>галава</i>
<i>молоко</i>	<i>молоко</i>	<i>малако</i>
<i>день</i>	<i>день</i>	<i>дзень</i>
<i>ніч</i>	<i>ночь</i>	<i>ноч</i>
<i>весна</i>	<i>весна</i>	<i>вясна</i>
<i>літо</i>	<i>лето</i>	<i>лета</i>
<i>осінь</i>	<i>осень</i>	<i>восень</i>
<i>зима</i>	<i>зима</i>	<i>зіма</i>
<i>ліс</i>	<i>лес</i>	<i>лес</i>
<i>жовтий</i>	<i>желтый</i>	<i>жоўты</i>
<i>червоний</i>	<i>красный</i>	<i>чырвоны</i>
<i>гіркий</i>	<i>горький</i>	<i>горкі</i>
<i>ходити</i>	<i>ходитъ</i>	<i>хадзіць</i>
<i>говорити</i>	<i>говорить</i>	<i>гаварыць</i>
<i>один</i>	<i>один</i>	<i>адзін</i>
<i>п'ять</i>	<i>пять</i>	<i>пяць</i>

4. Прочитайте «Заповіт» Т. Шевченка в перекладі східнослов'янськими мовами, порівняйте з оригінальним текстом. Знайдіть у текстах специфічні риси кожної із мов, прокоментуйте їх.

ЗАВЕЩАНИЕ

*Как умру, похороните
На Украине милой,
Посреди широкой степи
Выройте могилу,
Чтоб лежатъ мне на кургане,
Над рекой могучей,
Чтобы слышатъ, как бушует
Старый Днепр под кручей.
И когда с полей Украины
Кровь врагов постылых
Понесет он... вот тогда я
Встану из могилы –
Подымусь я и достигну
Божьего порога,
Помолюся... А покуда
Я не знаю Бога.
Схороните и вставайте,
Цепи разорвите,
Злою вражескою кровью
Волю окропите.
И меня в семье великой,
В семье вольной, новой,
Не забудьте – помяните
Добрѣм тихим словом.*

Російською мовою переклав
Олександр Твардовський

ЗАПАВЕДЗЬ

*Як памру я, похавайце
На Ёкрайне мілай,
Сярод стэпу на кургане,
Дзе продкаў магіла:
Каб нязмеранае поле,
Дняпро і абрывы
Было відна, – было чутна,
Як раве бурлівы!
Як пагоняць з Украіны
У сіняе мора
Кроў варожэжу... Во тады я
І нівы і горы –
Ўсё пакіну й да самога
Бога палунаю
Маліціся... А да тых пор –
Бога я не знаю!
Пахавайце ды ўставайце,
Кайданы парвіце
І варожай злой крывёю
Волю акрапіце!
І мяне у сям'і вялікай,
Ў сям'і новай, вольнай,
Не забудзьце памянуці
Добрѣм ціхім словам.*

Білоруською мовою
переклав
Янка Купала

5. Доберіть до запропонованих білоруською мовою прислів'їв і приказок українські відповідники.

*Работа ў ахвоту, ды дзень мал.
Работа – не забота: забота, калі няма работы.
На свеце як бывае? Хто працуе, той мае.
Трэба нахіліцца, каб з ручая напіцца.*

Той харош, хто для справы гож.
 Працуи, нябожа, то і Бог паможжа.
 За што добра бярэшся, канца даб'ешся.
 Пчолы пчалмі, але і сам не спі.
 Ранняя пташка зярняткі клюе, а позняя – вочкі трэ.
 Скоры паспех людзям на смех.
 Гуляй, галота, калі ахвота якая плата, такая й работа.
 Вала клічуць не мед піць, а вазы вазіць.
 Каторы конь цягне, таго і паганяюць.
 Добра ўсе ўмець, але не ўсе рабіць.

6. Прочитайте текст, вызначце мову напісання, з'ясуйце характэрныя ознакі мовы, відображаныя ў тэксце.

Родная мова

З легендаў і казак былых пакаленняў,
 З калосся цяжкага жытоў і пшаніц,
 З сузор'яў і сонечных цёплых праменняў,
 З грымучага ззяння бурлівых крыніц,
 З птушынага шчэбету, шуму дубровы,
 І з гора, і з радасці, і з усяго
 Таго, што лягло назаўсёды ў аснову
 Святыні народа, бясмерця яго, –
 Ты выткана, дзіўная родная мова,
 Няма на зямлі таго шчасця і гора,
 Якога б ты нам перадаць не магла...
 Народ пранясе цябе, родная мова,
 Святлом незгасальным у сэрцы сваім
 Праз цемру і годы змаганняў суровых,
 Калі ж ападзе і развеецца дым
 І нівы ўваскросшыя закаласяцца, –
 Ізноў прашуміш ты вясновым дажджом,
 Ізноў зазвініш ты у кожнай у хаце,
 Цымбалам дасі іх сярэбраны гром
 І вусны расквеціш усмешкай дзіцяці (М. Танк).

Лексічны коментар да тэсту

былы – минулы, колишні
 сузор'е – сузір'я
 праменні, частіше промні – проміння;
 прамень – промінь
 ззянне – сяння

бурлівы – бурхлівы
 птушыны – пташынны
 назаўсёды – назаўжды
 маўленне – мовленне;
 вымаўленне – вимова;

незгасальны – незгасний
цемра – темрява
апасці – осісти

кожны – кожний
вусны – губи, вуста
расквеціць – прикрасити

7. З'ясуйте етимологію назв місяців у кожній зі східнослов'янських мов. Запишіть відомі варіанти українських назв місяців.

Рекомендована література до теми

1. Єрмоленко С. Я. Українська мова : короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / С. Я. Єрмоленко [та ін.] ; ред. С. Я. Єрмоленко. – К. : Либідь, 2001. – 224 с.
2. Лучик В. В. Вступ до слов'янської філології : [підручник] / В. В. Лучик. – К. : ВЦ «Академія», 2008. – С. 35–46.
3. Селігей П. О. Мовна свідомість : структура, типологія, виховання / Пилип Селігей ; Нац. акад. наук України, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні. – К. : Києво-Могилянська академія, 2012. – 118 с.
4. Соколянський А. А. Введение в славянскую филологию : [учеб. пособие] / А. А. Соколянський. – М. : Академия, 2004. – 400 с.
5. Супрун А. Е. Введение в славянскую филологию : [учеб. пособие] / А. Е. Супрун. – Минск : Вышэйшая школа, 1989. – 480 с.
6. Українська мова : Енциклопедія / Ред. кол. : В. М. Русанівський, О. О. Тараненко. – К. : Укр. енцикл., 2000. – 752 с.

Тема 3. Загальна характеристика сучасних західнослов'янських мов

I частина

1. Поміркуйте, які фонетичні риси західнослов'янських мов характерні також для східнослов'янських? Аргументуйте прикладами лексем.

2. Прочитайте «Заповіт» Т. Шевченка у перекладі польською мовою. Знайдіть у тексті специфічні риси польської мови, прокоментуйте їх. Що спільного з українським текстом?

TESTAMENT

*Kiedy umrę, na wysokiej
Schowajcie mogile
Mnie, wśryd stepu szerokiego
W Ukrainie milej:
Żeby łany płaskoskrzydłe*

*I Dniepr, i urwiska
Widać było, słyhać było,
Jak się rączy ciska.
A gdy spleczę z Ukrainy
Do sinego morza*

*Wrażą krew, to wtedy rzucę
Gyry i bezdroża –
Wszystko rzucę i powrycę
Do samego Boga
Z modlitwami! Ale przedtem
Nie uznaję ja Boga!
Pochowajcie, zanim sami*

*Kajdany zerwiecie
I posoką złą i wrażą
Wolność obmyjecie.
A mnie zaś w rodzinie waszej
Mocnej, świeżej, nowej
Przypomnijcie, wspominając
Łagodnymi słowy.*

Польською мовою переклав
Леон Пастернак

3. Ознайомтеся з висловлюваннями вчених-славістів про мову, висловіть власне бачення проблеми.

3.1. *Мова – це наша національна ознака, в мові наша культура, сутність нашої свідомості... Мова – форма нашого життя, життя культурного і національного, це форма національного організування. Мова – душа кожної національності, її найцінніший скарб... Звичайно, не сама по собі мова, а мова як певний орган культури, традиції. В мові наша стара й нова культура, ознака нашого національного визнання. Мова – це не тільки простий символ розуміння, бо вона витворюється в певній культурі, в певній традиції (Іван Огієнко (церк. Іларіон; 1882–1972)).*

3.2. Німецький учений Вільгельм фон Гумбольдт (1767–1835) вважав, що мова – це діяльність індивіда, яка тісно пов'язана з народною (національною) самосвідомістю. «У мові ми завжди знаходимо сплав власне мовного характеру з тим, що мова перейняла від характеру нації... мова може бути побудована тільки з допомогою нації, якій вона належить».

3.3. Швейцарський учений-лінгвіст Фердинанд де Соссюр (1857–1913) аргументовано доводив, що мови не народжуються й не помирають, вони не мають дитинства, юності, зрілості, старості. Мова може зникнути, померти тільки внаслідок насильницької смерті, тільки тоді, коли знищують народ, носія цієї мови.

4. У Польщі діти з гордістю виконують пісню на слова польського поета Владислава Белза (1847–1913), в якій є такі рядки:

Kto ty jesteś?

– Polak mały.

Jaki znak twój?

– Orzeł biały.

Gdzie ty mieszkasz?

– Między swemi.

W jakim kraju?

– W polskiej ziemi.

Czym ta ziemia?

– Mą ojczyzną.

*Czym znaczone?
– Krwią i blizną.
Czy ją kochasz?*

*– Kocham szczerze.
A w co wierzysz?
– W Boga wierzę.*

Київський журналіст Євген Голібардов запропонував переспів цього вірша, припасований до України:

*Українець малий!
Який знак твоїй?
– Тризуб золотий?
Де ти живеш?
– Між своїми!
В яким краю?
– В Україні! [...]*

Яка Ваша думка з приводу виховного спрямування таких віршів? Які враження від прочитаного? Чи зберігається у нас таке ставлення до себе, українців?

5. Поміркуйте над роздумами Ліни Костенко та проведеними нею паралелями. Чи погоджуєтеся Ви з авторкою?

Власне, Варшава для мене – це Столиця-Воїн. Досить поглянути на різницю нашого і польського гімнів: це ж вони тільки на позір такі подібні. В нашому гімні Україна пасивно «ще не вмерла» - ба навіть замінили літеру: «Ще не вмерла України / ні слава, ні воля». Так ніби зміна однієї літери додає оптимізму до ситуації. А в польському – «Jeszcze Polska nie zginęła», тобто «не загинула», оскільки бореться, протистоїть. І не розлога меланхолія, що, бачте, хвалити Бога, ані Україна не вмерла, ані Дніпро та його гори, а – екзистенційна формула виживання держави. Держава – це ми, це кожен з нас: «Jeszcze Polska nie zginęła / Róki tu żyjemy», - Польща не загинула, допоки МИ живі, допоки ми є. Отже, захистимо, не дамо поневолити, не залишимо в біді. В нашому гімні ми обіцяємо самі собі, що «ще нам браття молодії, / усміхнеться доля» (до речі, а которі старші, тим доля набурмоситься і усміхатися не буде?!). От і досі – сидимо й чекаємо, доки усміхнеться, і «воріженьки» розтануть на сонці гейби той цукор. А поляки тим часом про свої інтенції говорять чітко: «Co nam obca przemoc wzięła, / Szablą odbierzemy» - «Те, що в нас відняла чужа сваволя, / ми відберемо шаблею» (Ліна Костенко).

II частина

1. Прочитайте «Заповіт» Т. Шевченка у перекладі чеською та словацькою мовами. Знайдіть у текстах специфічні риси цих мов, прокоментуйте їх. Що спільного з українським текстом?

ODKAZ

*Až já umřu, pochovejte
mě kdes na mohyle,
vprostřed stepi nedohledné.
v Ukrajině milé,
aby lány širých polí,
Dněpr, srázy stinné
bylo vidět, bylo slyšet,
s hukotem jak plyne.
Až ponese z Ukrajiny
nepřátel krev zlobnou...
tehdy i já rozloučím se
se svou zemí rodnou,
opustím své milé, lány –
duch se k bohu vrátí
s modlitbou... Však do té chvíle –
nechci boha znáti.
Pochovejte a vstávejte,
zlomte pouta v boji,
nepřátelskou zlobnou krví
zkropte volnost svoji.
Na mě v rodině své velké,
v svazku volném, novém
vzpomeňte si potom jednou
nezlým, tichým slovem.*

Чеською мовою в перекладі
Яна Туречека-Їзерського

ZÁVET

*Keď ja zomriem, zahrabte ma,
Bratia, na mohyle,
Prostred stepi širo-širej,
V Ukrajine milej
By úrodné lány polí,
Dneper prostred lúčín
Bolo vidieť, bolo počuť,
Ako reve – hučí.
Keď ponese z Ukrajiny
Do belasých morí
Krv tyranskú, potom i ja
Rodné lány, hory,
Všetko nechám, potom uznám
Všemocného Boha,
– pomodlím sa... No dovtedy –
Ja nepoznám Boha.
Pochovajte. A povstaňte,
Putá zlomte smelo
A polejte slobodienku
Krvou nepriateľov!
A na mňa vo veľkom rode,
V rode voľnom, novom,
Pamätajte, spomeňte si
Dobrym, tichým slovom.*

Словацькою мовою переклав
Юліус Кокавець

2. Ознайомтеся з текстом із підручника «Чеська мова». Чи є слова, зрозумілі для вас? Спробуйте перекласти текст.

Nejstarší vysokou školou v Čechách je Univerzita Karlova (UK) v Praze. Jako každá univerzita má Karlova univerzita různé fakulty humanitního a přírodovědeckého zaměření: pedagogickou, právníkou, sociálních věd, teologickou, přírodovědeckou, matematicko-fyzikální,

lékařskou. Na rozdíl od Národní Ševčenkovy univerzity v Kyjevě tady se studuje jazyk a literaturu na filozofické fakultě. Do Prahy přijíždí mnoho zahraničních studentů z různých států. Jsou to Ukrajinci, Slováci, Bulhaři, Angličané, Arabové a mnozí jiní. Nejdřív se musí učit češtině. Všichni studenti poslouchají přednášky z různých předmětů.

3. Чеський письменник Мілан Кундера зазначає: «Відродження чехів як нації – не заслуга військової сили або політичного таланту. Наріжний камінь тут – могутнє інтелектуальне зусилля, аби відновити літературну чеську мову». Чи має рацію письменник? Поміркуйте.

4. Прочитайте текст. Висловіть власне ставлення до запропонованих у ньому позицій. З'ясуйте сутність поняття «мовна стійкість» (див. позицію 3 рекомендованої літератури) та поміркуйте над проблемою мовної стійкості на прикладі слов'янських народів.

МОВНА СТІЙКІСТЬ

Мові належить головна об'єднувальна роль у процесах виникнення етносу, нації, держави. На етнічному рівні самоусвідомлення спільна мова, а вже потім звичаї й релігія, дає народові відчуття своєї єдності і водночас відокремлює його від інших народів. Доки народ спілкується своєю мовою, доти він зберігає себе, не розчиняючись в інших етносах як субстрат інонаціональних утворень.

Класичний приклад притаманної простому народові стихійної мовної стійкості, ототожнення своєї мови із своєю нацією дав Ярослав Гашек у одному з епізодів «Пригод бравого вояка Швейка». Швейком командує підпоручник Лукаш, його земляк, але розмовляють вони різними мовами. Лукаш належить до германізованих чехів і говорить лише по-німецьки. На запитання Лукаша, чому він розмовляє чеською мовою, Швейк відповідає: «Бо я чех, пане підпоручнику». – «А я тоді хто?» – питає Швейка Лукаш. «Не знаю», – відповідає Швейк.

За цим нехитрим діалогом постає глибина національного розколу, що його спричиняє відчуження від рідної мови окремих соціальних груп. В імперських умовах першою асимілюється, як правило, вища верства підневільного народу, оскільки денационалізація здійснюється передусім через введення імперської мови в систему освіти. «Кадетська школа виховала з нього гібрида, – писав Я. Гашек про підпоручника Лукаша. – В товаристві говорив по-німецьки, писав по-німецьки, але книжки читав чеські, а коли

викладав у школі однорічників, що складалася з самих чехів, казав їм на вухо: «Будьмо чехами, але про це ніхто не повинен знати. Я – теж чех». Він дивився на чеську національність, як на якусь таємну організацію, яку найкраще обходити здалеку».

Загалом у плані досліджень з соціальної й національної психології цікаво було б порівняти ступінь піддатливості різних національних еліт до асиміляції з панівною нацією в однакових умовах поневолення, оскільки, як зауважив відомий американський соціолінгвіст У. Лабов, мовні проблеми потрібно вирішувати, завжди пам'ятаючи про те, що вони врешті-решт є проблемами аналізу соціальної поведінки.

5. Порівняйте значення запропонованих слів української та чеської мови, скориставшись перекладним словником. З'ясуйте сутність поняття «міжмовна омонімія». У чому небезпека цього явища для мовців?

Хитрий, цар, діло, паличка, голка, біограф, бухта, черствий.

Chytry, car, dělo, palička, holka, biograf, buchta, čerství.

6. Підготуйте коротке повідомлення на одну із запропонованих тем: «Українсько-чеські мовні контакти», «Українсько-словацькі мовні контакти».

Рекомендована література до теми

1. Бабич Н. Д. Магія слова для всього живого : Мовно-народознавчі наукові студії / Н. Д. Бабич. – Чернівці : Букрек, 2012. – С. 278–285.

2. Лучик В. В. Вступ до слов'янської філології : [підручник] / В. В. Лучик. – К. : ВЦ «Академія», 2008. – С. 46–54.

3. Масенко Л. Мовна поведінка особистості в ситуації білінгвізму. Поняття мовної стійкості // Масенко Л. Мова і суспільство : Постколоніальний вимір / Л. Т. Масенко. – К. : Вид. дім «КМ Академія», 2004. – С. 143–156.

4. Селігей П. О. Мовна свідомість : структура, типологія, виховання / Пилип Селігей ; Нац. акад. наук України, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні. – К. : Києво-Могилянська академія, 2012. – 118 с.

5. Соколянський А. А. Введение в славянскую филологию : [учеб. пособие] / А. А. Соколянський. – М. : Академия, 2004. – 400 с.

6. Супрун А. Е. Введение в славянскую филологию : [учеб. пособие] / А. Е. Супрун. – Минск : Вышэйшая школа, 1989. – 480 с.

7. Українська мова : Енциклопедія / Ред. кол. : В. М. Русанівський, О. О. Тараненко. – К. : Укр. енцикл., 2000. – 752 с.

Тема 4. Загальна характеристика південнослов'янських літературних мов

I частина

1. Прочитайте «Заповіт» Т. Шевченка у перекладі болгарською мовою. Знайдіть у тексті специфічні риси цієї мови, прокоментуйте їх. Що спільного з українським текстом?

Щом умра, ме погребете

нейде на могила

посред степите широки

на Украина мила,

та скалите над водата,

Днепър и полята

да се виждат, да се чува,

как реве реката.

Щом помъкне от Украина

Днепър към морето

кърви вражи – аз тогава

планини, полета

ще оставя, ще отида

чак при бога в рая

да се моля. Дотогава

господ аз не зная.

Погребете ме, станете,

прангите счупете,

с вражи кърви свободата

щедро наръсете.

И в семейството велико,

свободно и ново

не забравяйте, спомнете

и мен с добро слово.

Болгарською мовою
переклав Дмитро Методієв

2. Підберіть до болгарських слів українські відповідники: *добро* *утро*, *добър ден*, *добър вечер*, *лека ноц*, *довиждане*, *как сте*; *добре*, *благодаря*, *моля*, *много*, *недобро*, *може*, *с удоволствие*; *на колко сте години*, *аз съм на... години*, *къде живете*; *не разбирам*, *честит рожден ден*, *къде се намира хоте*.

3. Прочитайте текст болгарською мовою; знайдіть у тексті специфічні риси цієї мови, прокоментуйте їх.

ТАРАС ШЕВЧЕНКО Е АПОСТОЛЪТ НА УКРАИНСКАТА СВОБОДА

Тарас Шевченко е роден на 9 март 1814 г. в крепостно семейство на крепостни селяни в Черкаска област. Талантът му на поет и художник е забелязан от руски и украински интелегенти. През 1838 г. е освободен от крепостничество и започва да следва в Художествената академия в Петербург. През 1847 г. заедно с други украински и руски демократи основава Кирило-Методиевско

братство, което има за цел да освободи всички славянски народи от царското и друго потисничество. Същата година дружеството е разтурено, Шевченко е изпратен като редник в средноазиатските пустини с личната забрана на Александър II: "писатъ и рисоватъ запретитъ". През 1858 г., болен, но несломен, Шевченко се завръща в Петербург. Умира на 10 март 1861 г. Първоначално е погребан в Петербург на Смоленските гробища. След 58 дни украинците получават разрешение гробът с тялото на Тарас да бъде пренесен в Украйна. Великият Кобзар намира покой "на Вкраїні милій" - препогребан е около град Канив на брега на р.Днепър.

4. Запишіть болгарською мовою слова, які відповідають українським *борода, зуб, молодий, старий*. Поясніть фонетичні особливості.

5. Порівняйте текст болгарською і українською мовою. Що спільного і що відмінного в лексиці цих мов.

Почивка в село Осмар

Далеча от шума на галемия град, сред живописната природа на Шуменски окръг, вие имате възможност да прекрате своята ваканция различно от всеки друг път. На гости в село Осмар! Тук, в гънките на Предбалкана, в малко селце, разположено между двести древни български столици Плиска и Преслав, вие можете да преживеете нещо необичайно за традиционното туристическо всекидневие. Домакините са се погрижили и за любителите на историята. Село Осмар се намира в близост до старата българска столица Преслав.

Відпочинок в селі Осмар

Ви маєте можливість провести свою відпустку не зовсім звичайно. Приїжджайте в село Осмар, що розташоване біля підніжжя Стара-Планіни, між двома давніми болгарськими столицями Плиска і Преслав! Тут, далеко від шуму великих міст, серед мальовничої природи Шуменського краю, вас чекає приємний і корисний відпочинок, що відрізняється від традиційних туристських буднів. Відпочинок в Осмарі особливо захоплюючий для тих, хто любить історію – село знаходиться в безпосередній близькості від давньої болгарської столиці Преслав.

II частина

1. Прочитайте «Заповіт» Т. Шевченка у перекладі сербською мовою. Знайдіть у тексті специфічні риси цієї мови, прокоментуйте їх. Що спільного з українським текстом?

ЗАВЕШТАЊЕ

*Кад умрем, сахраните ме
Тамо у могили
Сред степе предивне
На милој Украјини.
Да бих поље широко,
И Дњепар, и прокоп
Гледати, чути мого
Како певају громко
И како из Украјине
Односе у сиње море
Крв злочинца... Тад ћу да минем
И поље и горе,
Устанем и стигнем
До Бога самога
Да се молим... А до тада
Не знам ни за Бога.
Сахраните, па устајте,
Окове разбијте
Крвљу непријатеља
Слободу залијте.
А мене у породици
Великој, слободној, новој
Помените у прилици
Добрим, тихим словом.*

Сербською переклав
Радослав Пайкович

2. Український дослідник О. Стрижак звернув увагу на наявність у сербській та українській мовах низки семантично майже тотожних слів: *ватра, вулиця, гинути, дихати, збірка, лаяти, людство, люлька, плетиво, сукня*. У чому причина такої схожості?

3. З'ясуйте, якими етикетними мовними формулами послуговуються в ситуації вітання у сербській, хорватській і словенській мовах.

4. Схарактеризуйте сюжет і мовні засоби уривку пісні «Дівчина Косовка», перекладену М. Старицьким із книги Вука Караджича «Српске народне пјесме» («Сербські народні думи і пісні»). (Повний текст пісні дивіться на сайті Електронної бібліотеки українсько-сербських культурних зв'язків: <http://www.rastko.org.ua>).

*Рано встала дівчина Косовка,
Раннім ранкові у святу неділю,
У неділю до схід-сонця встала:
Засукала рукава біленькі,
Засукала аж до білих локтів;
Білий хліб несе вона на плечіх,
А в руках дві золоті конівки:
У одній-холодна вода,
У другій-вино червоне, добре.
От, іде з тим на Косове рівне,
Боєвищем молоденька бродить,
Боєвищем пречесного князя,
Розглядає по крові юнаків;
Де надіба юнака живого.
Умива хйлодною водою,
Напува ёго вином червоним,
Нагодує потім хлібом білим.*

5. Як відомо, нині 8 лютого у Словенії відзначають національне культурне свято – День Прешерена. З'ясуйте походження цього свята.

6. Підготуйте виступ «Україністика в Хорватії».

Рекомендована література до теми

1. Лучик В. В. Вступ до слов'янської філології : [підручник] / В. В. Лучик. – К. : ВЦ «Академія», 2008. – С. 63–82.
2. Соколянський А. А. Введение в славянскую филологию : [учеб. пособие] / А. А. Соколянський. – М. : Академия, 2004. – 400 с.
3. Супрун А. Е. Введение в славянскую филологию : [учеб. пособие] / А. Е. Супрун. – Минск : Вышэйшая школа, 1989. – 480 с.
4. Супрун А. Е. Введение в славянскую филологию : [учеб. пособие] / А. Е. Супрун, А. М. Калюта. – Минск : Вышэйшая школа, 1981. – 432 с.
5. Українська мова : Енциклопедія / Ред. кол. : В. М. Русанівський, О. О. Тараненко. – К. : Укр. енцикл., 2000. – 752 с.

Тема 5. Праслов'янська мова як прамова-основа слов'янських мов

1. Відтворіть праслов'янські форми поданих пар слів, з'ясуйте наявні чергування в цих словах: *мету – мести, плету – плести, веду – вести*.

2. Які фонетичні процеси відбулися в цих словах: *плакати – плач, сікти – січ, сухий – суша, носити – ноша, ходити – ходжу?*

3. Які ознаки прикметників: *добрая, добр*? Для яких мов такі форми характерні?

4. За етимологічними словниками поясніть зв'язок слів *дихати – душа, дихання – дим, укр. наврочити – рос. рок «доля», роковой «фатальний, згубний»*.

5. З'ясуйте з допомогою словників, як реалізувались у різних слов'янських мовах спільноіндоєвропейські слова: *земля, сонце, вечір, весна, вогонь, вода, сніг, вітер, блискавка, дерево, береза, зерно*.

6. Як Ви розумієте вислів Івана Олександровича Бодуена де Куртене (1845–1929) *«Хто змішує звук і літеру, письмо і мову, той лише з труднощами відучиться, а, може, так і ніколи і не відучиться змішувати людину з паспортом, а людську гідність з чином і званням»*? Чи погоджуєтеся Ви з мовознавцем?

7. Поміркуйте над висловлюванням українського письменника, мовознавця Бориса Антоненка-Давидовича (1899-1984): *«Мова – це щось далеко більше за зв'язок між людьми, це – відбиток свідомості, це – вияв самої особистості»*.

Рекомендована література до теми

1. Лучик В. В. Вступ до слов'янської філології : [підручник] / В. В. Лучик. – К. : ВЦ «Академія», 2008. – С. 89–106.

2. Соколянський А. А. Введение в славянскую филологию : [учеб. пособие] / А. А. Соколянський. – М. : Академия, 2004. – 400 с.

3. Супрун А. Е. Введение в славянскую филологию : [учеб. пособие] / А. Е. Супрун. – Минск : Вышэйшая школа, 1989. – 480 с.

4. Супрун А. Е. Введение в славянскую филологию : [учеб. пособие] / А. Е. Супрун, А. М. Калюта. – Минск : Вышэйшая школа, 1981. – 432 с.

5. Українська мова : Енциклопедія / Ред. кол. : В. М. Русанівський, О. О. Тараненко. – К. : Укр. енцикл., 2000. – 752 с.

Тема 6. Матеріальна та духовна культура давніх слов'ян

1. Представте культуру кожної слов'янської країни (на вибір): реферат, виступ, візитка, інсценізація, вірш, пісня.

2. Науковці відзначають багато спільних рис у календарних обрядах українців, росіян, білорусів, сербів, хорватів, чорногорців, македонців, чехів, словаків і поляків. Доведіть, що це справді так.

3. Порівняйте описані в текстах свята, обряди з українськими. Чи є спільні елементи? Чи є різниця? Чим це зумовлено?

3.1. *Словацьке свято «годи».* Ідея свята – вдячність духам і язичницьким богам за багатий урожай, молитва за врожай майбутнього року. Це було не тільки громадське свято, але й сімейне, на нього запрошувались як близькі, так і далекі родичі. У кожному домі серйозно готувались до свята: наводили лад в оселі, запікали гусей, варили пиво.

3.2. *Польське свято Малгожати* пов'язували з багатим урожаєм хліба. Говорили: «свята Малгожата – краща жниця», «свята Малгожата – хліба повна хата». Перші груші, що дозрівали саме до дня Малгожати, називали малгожатками. На свято Бартломія намагались визначити погоду на зиму: «Святий Бартломею, тримай кожух на плечах» («*Święty Bartłomieju, trzymaj kozuch na ramieniu*»). Вважали, що «суха погода на Бартломея – морозної зими надія» («*Susza w świętego Bartłomieja-mroźnej zimy jest nadzieją*»). Від зимової погоди залежав урожай озимих культур.

3.3. *Словенське свято Мартіна* – це день сімейної вечері, до якої обов'язково готують гуску та зроблене із зібраного влітку винограду вино. В обрядах, які проводили словенці у Юрійів день, відбилися найдавніші уявлення про весняне пробудження природи, про магічну силу зелені, квітів, які збирали на луках і прикрашали будинки, людей, тварин. Це свято називали також «Зелений Юрій», головним персонажем свята був чоловік, прикрашений зеленню.

3.4. *Болгарське свято Ладування, або ворожіння на пернях*, – це дівоче свято, яке відбувається на Новий рік. Готуючись до ворожіння, в чавунчик з джерельною водою разом із символами родючості – вівсом і ячменем – дівчата кладуть свої перні, прив'язані червоною ниткою до букету, що складається з плюща, дикої герані, базилика. Після виконання обрядових танків чавунчик залишають на ніч під відкритим небом, а поряд з ним починається ворожіння на долю.

4. Проаналізуйте казки слов'янських народів. Назвіть головних героїв казок, схарактеризуйте мову казок. Що спільне в казках Ви спостерегли? Чи наявні відмінні риси?

5. Опрацюйте текст легенди «Людина», записаної сербським дослідником Йованом Дучічем. Які спільні риси з українськими легендами можна простежити?

На п'єдесталі сидить мати з бронзи і годує сина своїми великими темними грудьми. Чути, як залізне молоко летить у дитяче металеве тіло і як дитина росте й дуже розвивається.

Яке дивне немовля! Коли воно зійде з рук материних і стане людиною, яку величність сили покаже в житті. Його залізне серце задзвенить у дотику з горем тріумфально, як звучать мечі. Його шляхами співатимуть хори шанувальників.

Одного дня дитина стала чоловіком. У його венах бурхала дуже залізна кров. Об його груди розбивалися біди і падали розчавлені йому під ноги. Переможно і гордо стояв він між натовпами. Люди його боялися, бо він був страшним, а жінки любили, бо був лютий.

Це був єдиний чоловік, що не скуштував горя. Але, оскільки він його не зустрів поза собою, він його знайшов у собі. Він відчув, що має душу. Вона його мучила своїми нездоланими питаннями і роз'їдала його металеве серце. Думки линули глибинами його духу, залишаючи сліди отрути, холодні, як змія.

У нього була душа, і вона гнала його, як усіх смертних і мізерних. Сильний між іншими, він був дрібним перед собою...

Тоді він відчув, скільки страшного болю у цьому: не бути, як інші, але бути все ж таки лише людиною (Переклала з сербської Олена Дзюба).

6. У Т. Шевченка є поезія «Подражаніє сербському». Поету пощастило відчутти й осягнути багатство й велич саме сербської народної пісні. Прочитайте цей текст, познайомтеся з версіями науковців стосовно появи цього твору.

Рекомендована література до теми

1. Лучик В. В. Вступ до слов'янської філології : [підручник] / В. В. Лучик. – К. : ВЦ «Академія», 2008. – С. 156–202.

2. Соколянський А. А. Введение в славянскую филологию : [учеб. пособие] / А. А. Соколянський. – М. : Академия, 2004. – 400 с.

3. Супрун А. Е. Введение в славянскую филологию : [учеб. пособие] / А. Е. Супрун. – Минск : Вышэйшая школа, 1989. – 480 с.

Тема 7. Розвиток слов'янської філології у першій половині ХХ – на поч. ХХІ ст.

1. Кому зі славістів Т. Шевченко написав присвяту до поеми «Єретик»? Що Вам відомо про цього науковця?

2. Відомий український мовознавець Степан Смаль-Стоцький (1859–1938) припускав розвиток української мови з праслов'янської і стверджував, що українська мова більш близька до мови сербської, аніж до російської, чим викликав неприйняття науковців на довгі десятиріччя. Як сьогодні в наукових колах сприймається така теза?

3. Підготуйте презентацію-біографію про одного з учених-славістів (на вибір).

4. З'ясуйте центри славістики в слов'янських державах.

5. Як відомо, 20–26 серпня 2013 р. в столиці Білорусі Мінську відбувся XV Міжнародний з'їзд славістів. Підготуйте повідомлення про цей захід і його традицію, звернувши увагу на актуальні питання сучасної слов'янської філології.

6. Поміркуйте над висловлюванням російського письменника Костянтина Паустовського (1892–1968): *«За ставленням кожної людини до своєї мови можна абсолютно точно судити не тільки про її культурний рівень, а й про її громадську цінність»*.

7. Прокоментуйте думку, висловлену українським публіцистом, ученим Віталієм Карпенком. Аргументуйте свою позицію.

Що глибше людина поринає в невичерпні мовні надра, що пильніше вивчає мовні багатства, то більше переконується, що досконало мови вона ще не знає (Віталій Карпенко).

Рекомендована література до теми

1. Лучик В. В. Вступ до слов'янської філології : [підручник] / В. В. Лучик. – К. : ВЦ «Академія», 2008. – С. 277–327.

2. Соколянский А. А. Введение в славянскую филологию : [учеб. пособие] / А. А. Соколянский. – М. : Академия, 2004. – 400 с.

3. Супрун А. Е. Введение в славянскую филологию : [учеб. пособие] / А. Е. Супрун. – Минск : Вышэйшая школа, 1989. – 480 с.

4. Супрун А. Е. Введение в славянскую филологию : [учеб. пособие] / А. Е. Супрун, А. М. Калюта. – Минск : Вышэйшая школа, 1981. – 432 с.

5. Українська мова : Енциклопедія / Ред. кол. : В. М. Русанівський, О. О. Тараненко. – К. : Укр. енцикл., 2000. – 752 с.

САМОСТІЙНА РОБОТА

№ з/п	Тема	Кількість годин
1	2	3
1	Слов'янська філологія в комплексі гуманітарних наук	2
2	Сучасні слов'янські народи, їх етнічна близькість. Проблема класифікації слов'янських мов	2
3	Східнослов'янські літературні мови та діалекти	2
4	Західнослов'янські літературні мови та їх діалекти	2
5	Південнослов'янські літературні мови та їх діалекти	2
6	Старослов'янська мова, її вплив на розвиток сучасних слов'янських літературних мов	2
7	Слов'янські літературні мікромови	4
8	Праслов'янська мова як прамова-основа слов'янських мов	4
9	Діалектне членування праслов'янської мови	4
10	Слов'яни в давні часи	4
11	Матеріальна та духовна культура давніх слов'ян	4
12	Виникнення писемності у слов'ян	4
13	Зародження та становлення слов'янської філології	4
14	Розвиток слов'янської філології у першій половині ХХ – на початку ХХІ ст.	6
	Разом	46

ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

Індивідуальна робота має за мету поглибити знання з дисципліни «Вступ до слов'янської філології». Вона складається з двох частин та передбачає обов'язкову презентацію її результатів. Перша частина індивідуального завдання – пошуково-репродуктивного характеру – ґрунтується на підготовці повідомлення

за однією з наведених нижче тем; друга частина – пошуково-дослідна – зосереджена на укладенні біографічної довідки про одного з представників слов'янського мовознавства (М. Ломоносов, О. Востоков, А. Шафарик, Й. Добровский, Ф. Буслаєв, В. Даль, О. Потєбня, І. Бодуен де Куртене, Л. Щерба, Ф. Фортунатов, О. Шахматов, Т. Лер-Сплавинський, В. Виноградов, Д. Лихачов та ін. – на вибір) для укладання короткого довідника «Учені слависти: від початків до сьогодення». Зосереджуємо увагу також на вмінні працювати з довідниковою літературою, пошуковими системами, систематизовувати інформацію та презентувати її відповідно до завдань курсу.

Індивідуальне завдання передбачає: систематизацію, закріплення, розширення теоретичних і практичних знань із дисципліни; розвиток навичок самостійної роботи з науковими джерелами.

Індивідуальне завдання студенти виконують самостійно і здають на перевірку наприкінці семестру, але не пізніше терміну проведення підсумкового модульного контролю. Оцінка за виконання індивідуального завдання враховується при виставленні загальної оцінки з дисципліни.

Тематика першої частини індивідуального завдання має проблемний характер. Студент самостійно обирає тему та визначає зміст роботи, обов'язково узгоджуючи її з викладачем.

У процесі виконання індивідуального завдання студент повинен опрацювати не менше десяти літературних джерел із покликаннями на використання певної інформації з них у тексті роботи; продемонструвати вміння аналізувати мовні явища, послуговуючись теоретичними знаннями з курсу та навиками здійснювати історико-лінгвістичне коментування тексту; працювати з етимологічними, перекладними словниками слов'янських мов; виконувати порівняльно-історичний аналіз окремих лексем у різних слов'янських мовах. Зосереджуємо увагу також на вмінні вправно висловлювати свої думки як в усній, так і в писемній формі.

Теоретична частина індивідуального завдання складається з: титульної сторінки; змісту; вступу; основної частини; висновків; списку використаної літератури; додатків до індивідуального завдання (за необхідності).

Обсяг першого складника індивідуального завдання в друкованому варіанті – 10–12 сторінок; другого – 2–3 сторінки та електронна презентація.

Виконане індивідуальне завдання, прорецензоване викладачем, виноситься на захист: виступ і обговорення в аудиторії. Регламент виступів – 10 хв.

ОРІЄНТОВНА ТЕМАТИКА ПОВІДОМЛЕНЬ

1. Проблема слов'янської прабатьківщини за даними історії, археології і філології.
2. Життя давніх слов'ян за даними етнології.
3. Слов'янські етноніми.
4. Сімейний устрій та суспільний лад давніх слов'ян.
5. Перші історичні відомості про слов'ян (Пліній Старший, Тацит, Йордан, Птоломей, Прокопій Кесарійський та ін.).
6. Різні концепції визначення прабатьківщини слов'ян у сучасній науці.
7. О. Шахматов про розселення слов'ян. Уявлення про світ, час і простір у слов'ян.
8. Побут давніх слов'ян за даними мови та історичними джерелами.
9. Державно-суспільний устрій західних слов'ян.
10. Державно-суспільний устрій південних слов'ян.
11. Державно-суспільний устрій східних слов'ян.
12. Ремесло і військова справа у слов'ян за даними мови та історичними джерелами.
13. Слов'янське язичництво – відбиття індоєвропейської культури.
14. Давня слов'янська обрядовість (обряди календарно-аграрного циклу, весільний обряд, поховальний обряд і т. ін.).
15. Слов'янська демонологія.
16. Східнослов'янські язичницькі боги.
17. Язичницькі боги західних слов'ян.
18. Відображення у слов'янському фольклорі уявлень давніх слов'ян про світ.
19. Вплив Візантії на культуру і мову слов'ян.
20. Тюркські запозичення у східнослов'янських мовах.
21. Індоєвропейська лексика у слов'янських мовах.
22. Вплив старослов'янської мови на українську.
23. Язичницькі обряди у сучасних слов'янських народів.
24. Еволюція традицій найменування осіб у слов'янських мовах.
25. Життя і діяльність Кирила та Мефодія.

26. Гіпотези про існування писемності у слов'ян до Кирила та Мефодія.
27. Кирилиця і глаголиця.
28. Слов'янські азбуковники і граматики середньовіччя і епохи бароко.
29. Література слов'ян XI – XVI століть.
30. Сучасні слов'янські літератури, їх вплив на літературні мови.
31. Релігія давніх слов'ян.
32. Старослов'янська мова, її основа, характер і функції.
33. Культура та побут сучасних слов'ян (на вибір).
34. Обряди і звичаї жителів слов'янських країн (на вибір).
35. Діяльність учених-славістів (на вибір).

Методичні вказівки до написання повідомлення

1. Оберіть тему повідомлення.
2. Доберіть літературу, у якій розкривається тема. При цьому можна послуговуватися бібліотечними каталогами (алфавітним, тематичним), мережею Інтернет.
3. Складіть план.
4. Опрацюйте літературні джерела, користуючись порадами до конспектування першоджерел.
5. Систематизуйте опрацьований матеріал відповідно до плану.
6. Проаналізуйте та оцініть висвітлену проблему.
7. Оформіть повідомлення відповідно до вимог.
8. У кінці повідомлення подайте Список використаної літератури.
9. Здайте повідомлення викладачеві в зазначений термін.

БЛОК ТЕСТОВОГО САМОКОНТРОЛЮ

1. Укажіть дефініцію, що відповідає поняттю «філологія»:

1. Наука, яка вивчає процеси мовної діяльності, сприймання й творення мови, наміри мовця в процесі здійснення мовного акту.
2. Сукупність гуманітарних наук, які вивчають духовну культуру людства чи окремих народів шляхом мовного і лінгвостилістичного аналізу писемних текстів.

3. Галузь мовознавства, що вивчає функціонування мови в суспільстві, вплив соціальних чинників на мову, стан і статус національної мови у зв'язку з мовною політикою.

4. Розділ мовознавства, що стосується умов і мети використання мовних засобів у різних ситуаціях спілкування, відповідно до сфер суспільної комунікації.

2. Укажіть, хто з учених запровадив термін «філологія» як назву науки про античність:

1. Фрідріх-Август Вольф.
2. Франц Міклошич.
3. Павел-Йозеф Шафарик.
4. Олександр Потебня.

3. Укажіть, у котрому рядку всі названі слов'янські мови належать до східної підгрупи:

1. Македонська, болгарська, хорватська, сербська, словенська.
2. Словацька, чеська, польська, лужицькі.
3. Російська, українська, білоруська.
4. Старослов'янська, болгарська, македонська.

4. Укажіть, у котрому рядку всі названі слов'янські мови належать до західної підгрупи:

1. Македонська, болгарська, хорватська, сербська, словенська.
2. Словацька, чеська, польська, лужицькі.
3. Російська, українська, білоруська.
4. Старослов'янська, болгарська, македонська.

5. Укажіть, у котрому рядку всі названі слов'янські мови належать до південної підгрупи:

1. Македонська, болгарська, хорватська, сербська, словенська.
2. Словацька, чеська, польська, лужицькі.
3. Російська, українська, білоруська.
4. Старослов'янська, полабська, болгарська, македонська.

6. Укажіть, яку з названих слов'янських мов характеризують такі ознаки, як ікавізм; збереження кличного відмінка; непродуктивність дісприкметників теперішнього часу:

1. Російську.

2. Польську.
3. Українську.
4. Болгарську.

7. Укажіть, яку з названих слов'янських мов характеризують такі ознаки, як акання; відсутність граматичної форми кличного відмінка; висока продуктивність дісприкметників:

1. Російську.
2. Польську.
3. Українську.
4. Білоруську.

8. Укажіть, яку з названих слов'янських мов характеризують такі ознаки, як акання; дзекання і цекання; нескладовий [ў] на місці етимологічних [в] і [л]:

1. Російську.
2. Болгарську.
3. Українську.
4. Білоруську.

9. Укажіть, яку з названих слов'янських мов характеризують такі ознаки, як фіксований наголос на передостанньому складі; збереження носових голосних; наявність двох рядів шиплячих типу [š] і [ś]:

1. Чеську.
2. Словацьку.
3. Польську.
4. Словенську.

10. Укажіть, яку з названих слов'янських мов характеризують такі ознаки, як фіксований наголос на першому складі; наявність довгих і коротких голосних; специфічний звук [ř]:

1. Чеську.
2. Словацьку.
3. Польську.
4. Словенську.

11. Укажіть, яку з названих слов'янських мов характеризують такі ознаки, як фіксований наголос на першому складі; закінчення

–ovia в назвах істот чоловічого роду називного відмінка множини; специфічний звук [ä]:

1. Чеську.
2. Словацьку.
3. Польську.
4. Словенську.

12. Укажіть, якою зі слов'янських мов виконано переклад рядків «Заповіту» Т. Шевченка: «Kiedy umrę, na wysokiej / schowajcie mogile / mnie, wśryd stepu szerokiego / w Ukrainie milej: / żeby łany płaskoskrzydłe / i Dniepr, i urwiska / widać było, słycać było, / jak się rączy ciska»:

1. Чеською.
2. Словацькою.
3. Польською.
4. Хорватською.

13. Укажіть, якою зі слов'янських мов виконано переклад рядків «Заповіту» Т. Шевченка: «Як памру я, похавайце / на Ёкрайне мілай, / сярод стэпу на кургане, / дзе продкаў магіла: / каб нязмеранае поле, / Дняпро і абрывы / было відна, – было чутна, / як раве бурлівы! »:

1. Болгарською.
2. Македонською.
3. Російською.
4. Білоруською.

14. Укажіть, якою зі слов'янських мов виконано переклад рядків «Заповіту» Т. Шевченка: «Щом умра, ме погребете / нейде на могила / посред степите широки / на Украина мила, / та скалите над водата, / Днепър и полята / да се виждат, да се чува, / как реве реката»:

1. Болгарською.
2. Македонською.
3. Сербською.
4. Білоруською.

15. Укажіть, якою зі слов'янських мов виконано переклад рядків «Заповіту» Т. Шевченка: «Кад умрем, сахраните ме / тамо

у могили / серед степе предивно / на милої України. / да бих полє широко, / и Дњепар, и прокоп / гледати, чути мого / како певају громко / и како из Україне / односе у сиње море / крв злочинца... тад ћу да минем / и полє и горе, / устанем и стигнем / до Бога самога / да се молим... а до тада / не знам ни за Бога»:

1. Болгарською.
2. Македонською.
3. Сербською.
4. Білоруською.

16. Укажіть, якою зі слов'янських мов виконано переклад рядків «Заповіту» Т. Шевченка: «Až já umřu, pochovejte / mě kdes na mohyle, / vprostřed stepi nedohledné. / v Ukrajině milé, / aby lány širých polí, / Dněpr, srázy stinné / bylo vidět, bylo slyšet, / s hukotem jak plyne»:

1. Чеською.
2. Словацькою.
3. Польською.
4. Хорватською.

17. Укажіть, хто з названих мовознавців є прихильником надчорноморської теорії прабатьківщини слов'ян:

1. О. Трубачов.
2. О. Шахматов.
3. Ю. Карпенко.
4. Ю. Шевельов.

18. Укажіть, хто з названих мовознавців є прихильником вісло-одерської теорії прабатьківщини слов'ян:

1. О. Трубачов.
2. В. Іванов.
3. Ю. Карпенко.
4. Т. Лер-Сплавінський.

19. Укажіть, хто з названих мовознавців є прихильником вісло-дніпровської теорії прабатьківщини слов'ян:

1. О. Трубачов.
2. П.-Й. Шафарик.
3. Ю. Карпенко.
4. Т. Лер-Сплавінський.

20. Укажіть, яку з названих теорій прабатьківщини слов'ян подано в «Повісті временних літ» Нестором:

1. Прибалтійську.
2. Дунайську.
3. Карпатську.
4. Надчорноморську.

21. Укажіть, граматику якого автора М. Ломоносов назвав «вратами учености»:

1. Мелетія Смотрицького.
2. Памви Беринди.
3. Лаврентія Зизанія.
4. Івана Ужевича.

22. Укажіть чеського філолога, який заклав основи славістики:

1. І. Срезневський.
2. Й. Домбровський.
3. Г. Ягич.
4. В. Копітар.

23. Укажіть, хто з учених-славістів очолив вперше створену 1849 року у Відні кафедру слов'янської філології:

1. Ф. Міклошич.
2. Й. Домбровський.
3. Г. Ягич.
4. В. Копітар.

24. Укажіть місто, де було засновано 1840 року першу кафедру історії слов'янської літератури, очолювану А. Міцкевичем:

1. Варшава.
2. Відень.
3. Париж.
4. Прага.

25. Укажіть, коли відбулося зародження славістики як науки:

1. За часів Київської Русі.
2. Наприкінці XVIII – на початку XIX ст.
3. Після Другої світової війни.
4. Наприкінці XX ст.

26. Укажіть провідного діяча східнослов'янської філології XIX ст., який створив і очолив харківську лінгвістичну школу, автор праці «Мисль і мова»:

1. Ізмаїл Срезневський.
2. П. Гулак-Артемівський.
3. Олександр Потебня.
4. Омелян Огоновський.

27. Укажіть представника славістичних досліджень у Польщі, автора першого національного тлумачного словника:

1. Самуїл-Богумил Лінде.
2. Адам Міцкевич.
3. Олександр Брюкнер.
4. Ян-Міхал Розвадовський.

28. Укажіть провідного німецького славіста першої половини – середини XX ст., укладача «Етимологічного словника російської мови»:

1. Август Шлейхер.
2. Пауль Дільс.
3. Макс Фасмер.
4. Рейнгольд Траутманн.

29. Укажіть місто, якому випала честь приймати XV Міжнародний з'їзд славістів (2013 року):

1. Прага.
2. Київ.
3. Москва.
4. Мінськ.

30. Укажіть, коли у слов'янських країнах відзначається День слов'янської писемності і культури:

1. 14 жовтня.
2. 21 лютого.
3. 25 лютого.
4. 24 травня.

МЕТОДИ ТА ЗАСОБИ НАВЧАННЯ

У початковому процесі застосовують: лекції, зокрема з використанням мультимедіапроектора та інших ТЗН; пояснювальні та проблемні методи викладу матеріалу; самостійну роботу студентів; виконання індивідуального науково-дослідного завдання.

ФОРМА ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ УСПІШНОСТІ НАВЧАННЯ

Форма підсумкового контролю успішності навчання – екзамен, який складають студенти в період заліково-екзаменаційної сесії, передбаченої навчальним планом.

Перелік орієнтовних питань для підсумкового контролю

1. Предмет і завдання курсу «Вступ до слов'янської філології».
2. Методологія та методи досліджень у слов'янській філології.
3. Зв'язок курсу з іншими навчальними дисциплінами.
4. Етнізм «слов'яни»: проблема його етимології.
5. Слов'янські народи на сучасній карті світу: території проживання та чисельність. Етнічна близькість слов'ян.
6. Слов'янські мови, їх генетична спорідненість.
7. Класифікація слов'янських мов.
8. Загальна характеристика східнослов'янських мов.
9. Генеза української мови в гіпотезах і концепціях мовознавців.
10. Сучасна українська літературна мова: поширення, вивчення, характерні ознаки.
11. Сучасна російська літературна мова: формування, поширення, вивчення та характерні ознаки.
12. Сучасна білоруська літературна мова: формування, проблеми функціонування, вивчення, характерні ознаки.
13. Специфіка західнослов'янської групи мов.
14. Сучасна польська літературна мова: формування, поширення, вивчення та характерні ознаки.
15. Загальна характеристика серболужицьких мов: верхньолужицька та нижньолужицька мови.

16. Сучасна чеська літературна мова: формування, поширення, вивчення та диференційні ознаки.
17. Сучасна словацька літературна мова: формування, поширення, вивчення та характерні риси.
18. З історії полабської мови.
19. Загальна характеристика південнослов'янської групи мов.
20. Сучасна болгарська літературна мова: формування, поширення, вивчення та характерні риси.
21. Сучасна македонська літературна мова: формування, поширення, вивчення та характерні ознаки.
22. Загальна характеристика сербської мови.
23. Загальна характеристика хорватської мови.
24. Загальна характеристика словенської мови.
25. Старослов'янська мова як найдавніша писемна (літературна) мова слов'ян.
26. Пам'ятки старослов'янської мови.
27. Основні ознаки старослов'янської мови.
28. Слов'янські літературні мікрומови.
29. Періодизація історії праслов'янської мови.
30. Основні фонетичні ознаки праслов'янської мови.
31. Основні лексичні ознаки праслов'янської мови.
32. Основні граматичні ознаки праслов'янської мови.
33. Діалектне членування праслов'янської мови.
34. Теорії прабатьківщини слов'ян. Розширення території праслов'ян на початку і у середині I тис. н. е.
35. Писемні згадки античних авторів про слов'ян.
36. Свідчення мови про зв'язки давніх слов'ян з іншими народами. Свідчення ономастики та етимології. Лексичні запозичення.
37. Відображення у мові матеріальної культури давніх слов'ян.
38. Відображення у мові духовної культури давніх слов'ян.
39. Основні засади уявлень давніх слов'ян про навколишній світ.
40. Давній народний календар і християнські свята у слов'ян.
41. Створення слов'янської писемності.
42. Слов'янські абетки: глаголиця та кирилиця, їх історичне зіставлення, поширення.
43. Пам'ятки слов'янської писемності.
44. Зародження слов'янської філології.
45. Становлення слов'янської філології.

46. Основні культурні та наукові центри слов'ян.
47. Становлення східнослов'янської філології.
48. Становлення західнослов'янської філології.
49. Становлення південнослов'янської філології.
50. Становлення зарубіжної слов'янської філології.
51. Слов'янська філологія в СРСР і пострадянських країнах.
52. Західнослов'янська філологія.
53. Південнослов'янська філологія.
54. Зарубіжна слов'янська філологія.
55. Слов'янська філологія в контексті нинішньої світової науки.
56. Міжнародні славістичні з'їзди.
57. Славістичні періодичні видання.
58. Сучасні завдання й перспективи розвитку слов'янської філології.

Практичне завдання, що виноситься на підсумковий контроль, передбачає таке: визначити, якою зі слов'янських мов написано текст; довести своє твердження; послуговуючись прикладами з тексту, з'ясувати графічні, фонетичні та морфологічні особливості цієї мови.

Зразки текстів для практичного завдання

1.

Небесен олтар

*Небето е олтар на чувствата в безкрая –
разпалва любовта, миражи в синьо вае.
Сто свеци разгорял, потръпва небосводът,
омаян от мечти, от сто пътеки воден.
Миражите трептят, в тях образ нежен свети –
ръката си подай, ще стигнеш боговете!
Небесния предел следим със поглед жаден –
откриваме черта, достигама преграда.
От сто пътеки щом една поемем в мрака,
в овал от светлина мил образ ще ни чака.
Горим – жесток пожар – на чувствата в безкрая –
безмълвна, любовта олтар в небето вае.*

2. *Здаецца, сам свет гатовіўся як можна лепи сустрэць калядны вечар.*

Было ціха. Над белай зямлэй звіслі бясформенныя сівыя хмары. Лес перастаў хістацца, маўчаў, закрыўшыся белым інеем, усё роўна

як узлажыў к святу чыстую кашулю. А стройныя елкі падымалі свае галовы высока над другімі дрэвамі, і вырысоўваліся ў небе іх вяршыні, як крыжыкі, як вежы цэркваў.

За дзень перад куццёю ляснік Тарас яшчэ досвіту ехаў гасцінцам у горад Н. Кожны год даводзілася яму ездзіць перад калядамі ў замак. Гэта язда падабалася Тарасу: яго пасылалі, як растаропнага служжаку, а ў замку яго зналі ўсе паны і любілі. А самае важнае тое, што Тарас возьме з горада свайго сына, Паўлюка, які апошні год вучыўся ў семінарыі. Паўлюк – горадасць Тараса, прычына людской зайздрасці.

3. *Onomastika sa definuje ako nauka o stavbe onymickeho znaku a o formovani a spoločenskom fungovani onymických sustav. Ma špecifický predmet vyskumu (onymiu) i viacere špecifické metody, integračnými zväzkami, najmä pri analýzach mimojazykovej stránky vlastných mien je spätá so sociológiou, geografiou, historiou, etnografiou, literárnou vedou a inými vednými disciplínami.*

4. *Еден ден предејќи си крај огниште снаа и свекрва, снаата ја праша свекрва си: «А мори нано, кога ќе ни се роди детево што го носам во мене, какво име ќе му кладеме?». «Петко, – одговорила свекрва и, – ќе го крстиме!». «Ами каде ќе го кладеме да лежи?» – повторила снаата. «Овде, на катов, крај огништево» – рекла пак свекрвата.*

5. *Ta je bil in je še precej upoštevan na ozemlju. Kaže se v prenašanju istih imen od ene generacije na drugo, npr. od očeta na prvorojenca, od mame na hčer ali s preskokom ene generacije, od starega očeta na vnuka, od stare marne na vnukinjo ipd. Možne so ali so bile še drugačne kombinacije, npr. križno od očeta na hčer in od matere na sina. Tako poznam družino, v kateri ima oče Andrej hčer Andrejo in mati Berta sina Berta. Pri tem dejavniku so bila nekdanj nekatera imena značilna za kmečko, draga za mestno okolje.*

6. *Gramaticku stránku vlastneho mena predstavujú jeho morfológické (paradigmaticke) a syntaktické vlastnosti a charakteristiky. Systematicky rozbor všetkých tried vlastných mien z gramatickeho hľadiska nebol dosiaľ vypracovaný pre nijaký jazyk. Niektorí autori nevyžadujú vypracovať samostatnú onomastickú gramatiku, vlastne mena z gramatickeho hľadiska hodnotia ako slova „sui generis“, ktore pri opise gramatickej stavby jazyka nemožno obísť, ale ktore ako svojrazna skupina podstatných mien musia byť integralnou súčasťou takehoto spracovania.*

7. *Co mě pomaga wélki grod, gaž jo nutši samy głod. Což sypjoś, to měloś. Gaž nuza ze źurami nutś źo, g-a psijašele z hoknami wen skokaju. Gaž wéle na se maś, pon nějo ředne gnaś. Gjardosć mam dermo, pokšytu klěba musym sebě kupiś. Hušej stupaś, dalej wižiś. Chtož co se żywiś, musy se kśiwiś. Chtož za seńu psima, náma nic w gjarsći. Łajucy pjas jo lěpej ako spijucy law. Polo ma wocy a błoto ma huśy. Taki ako cłowek jo rožony, taki dej byś zedrany. Ty bužoś tak dłužko woraś, aź něbužoś moc załocyś. Wěcej chwataś, měńej možoś.*

8. *Dani su dugi. Sunce je tako toplo i sjajano, da od njegove svjetlosti oči bole, a dišeś teško: něšto i u tebi žeže i pali. Obdan je sve mrtwo, mlitavo, u luci i u selima. Nije dobro ni noću. U onoj kratkoj tami i zmeđu kasnog smiraja i ranog rođenja sunčeva, osjećaś joś jače toplinu, što izbija iz užarenih litica, iz ugrijanih zidova, iz svega onoga, čega su se dotakle sunčane zrake preko dugog ljetnog dana.*

9. *K tomuto faktu přistupuje dalši vlastnost jasanu, zesilujici dojem vyšky: jeho způsob růstu. Roste přímo nahoru, vytváří rovny kmen, který se zpravidla neděli na kmeny vedlejší, jak je to typické např. pro javor mleč. Jeho větve jsou štihle a směřují nahoru, nikoli tluste a do šířky se rozrůstající, což opět charakterizuje především dub letní, čímž tento strom – zvláště když roste o samotě – budi dojem mohutnosti spíš než vyšky (díky tomu stal se symbolem bank).*

10.

Ajudah

*Lubię poglądać wspaniały na Judahu skale,
Jak spienione bałwany, to w czarne szeregi
Ścisnąwszy się buchają, to jak srebrne śniegi
W milionowych tęczach kołują wspaniale.*

*Trącą się o mieliznę, rozbiją na fale,
Jak wojsko wielorybów zalegając brzegi,
Zdobędą łód w tryumfie, i napowrót zbiegi,
Mieczą za sobą muszle, perły i korale.*

*Podobnie na twe serce, o poeto młody!
Namiętność często groźne wzburza niepogody;
Lecz gdy podniesiesz bardon, ona bez twej szkody*

*Ucieka w zapomnienia pogrążyć się toni,
I nieśmiertelne pieśni za sobą uroni,
Z których wieki uplotą ozdobę twych skroni.*

МЕТОДИ ТА ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ УСПІШНОСТІ НАВЧАННЯ

Методи та засоби діагностики успішності навчання: поточне усне опитування; тестування; розв'язування практичних завдань; індивідуальне науково-дослідне завдання; опрацювання теоретичних і практичних завдань, винесених на самостійну роботу; екзамен.

РОЗПОДІЛ БАЛІВ

Формою організації поточного контролю знань студентів є опитування, виступи на практичних заняттях, експрес-контроль, перевірка результатів виконання практичних завдань, перевірка результатів виконання індивідуальних науково-дослідних завдань, контроль засвоєння навчального матеріалу, запланованого на самостійне опрацювання.

Здійснюючи поточний контроль знань студентів, вважаємо за доцільне послуговуватися такими нормами оцінювання:

3 бали – ставимо за такі знання та вміння:

- комплексно та творчо вирішувати поставлені завдання;
- вільно та доцільно послуговуватися спеціальною термінологією;
- доречно ілюструвати відповідь прикладами, залучаючи відомості із самостійно опрацьованої літератури;
- практично застосовувати одержані глибокі теоретичні знання з курсу;
- знаходити джерело інформації та аналізувати її;
- оформляти роботу охайно та ретельно, відповідно до вимог щодо структурної, змістової та мовної організації текстів певного виду.

Можливі 1-2 дрібні неточності у викладі матеріалу, що не впливають на правильність висновків.

Завдання мають бути виконані не менш як на 90%.

2,5 бала – ставимо за такі знання та вміння:

- комплексно вирішувати поставлені завдання;
- глибоко розкривати зміст поставленого завдання чи проблеми;
- доцільно використовувати спеціальну термінологію;
- доречно ілюструвати відповідь прикладами;

- практично застосовувати одержані глибокі теоретичні знання з курсу;

- знаходити джерело інформації та аналізувати її;

- оформляти роботу охайно, відповідно до вимог щодо структурної, змістової та мовної організації текстів певного виду.

Можливі 2-3 неточності у викладі матеріалу, що не впливають на правильність висновків.

Завдання мають бути виконані на 80-90%.

2 бали – ставимо за такі знання та вміння:

- комплексно вирішувати поставлені завдання;

- правильно розкритий основний зміст матеріалу за умови виконання завдання;

- правильно використану термінологію;

- виконання роботи без суттєвих помилок;

- вміння зібрати матеріал, скласти план, побудувати текст будь-якого виду;

- оформляти роботу охайно, відповідно до вимог щодо структурної, змістової та мовної організації текстів певного виду.

У відповідях можливі 1-2 неточності у викладі інформації, які не впливають на конкретний зміст.

Завдання виконано на 60-80 %.

1,5 бала – студент отримує, якщо:

- зміст викладено частково, не завжди послідовно;

- одержані теоретичні знання невміло застосовані практично;

- відсутній логічний зв'язок основного викладу інформації з висновками;

- відповідь неповна, хоча суть запитання загалом висвітлена;

- у змісті роботи є помилки;

- завдання виконано на 50-60 %.

1 бал – студент отримує, якщо:

- відтворює менше половини навчального матеріалу;

- є суттєві помилки у викладі інформації та висновках;

- спеціальною термінологією студент володіє погано;

- завдання виконано неохайно, з виправленнями й багатьма помилками;

- не вміє аналізувати та редагувати текст відповідно до його функціонального призначення й не має знань про його структурну та мовну організацію.

Формою організації підсумкового контролю знань студентів є екзамен. Підсумкова семестрова оцінка (за 100-бальною шкалою) визначається як сума трьох складників:

- сумарної кількості балів за усну відповідь, виконання практичних завдань та поточне тестування з відповідних тем (30 балів);
- оцінки за індивідуальне науково-дослідне завдання (10 балів);
- оцінки за екзамен (максимум 60 балів, з них 20 балів за кожне з двох теоретичних питань, 20 балів за виконання практичного завдання).

Таблиця 3

Поточний контроль (мах = 40 балів)										Модуль- ний контроль (мах = 60 балів)			Загальна кількість балів	
Модуль 1										Мо- дуль 2	Модуль 3			
Змістовий модуль 1						Змістовий модуль 2		Змістовий модуль 3		ІНДЗ	МКР 1	МКР 2		МКР 3
Т1-2	Т3	Т4	Т5	Т6	Т7	Т8-9	Т10-12	Т13-14	Робота з картою	10	20	20		20
3	3	3	3	3	3	3	3	3	3					

Шкала оцінювання (національна та ECTS)

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
90 – 100	A	Відмінно
82 – 89	B	Добре
75 – 81	C	
67 – 74	D	Задовільно
60 – 66	E	
1 – 59	Fx	Незадовільно

КОРОТКИЙ ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК¹

Адстрат (лат. *adstratum* – нашарування) – сукупність ознак мовної системи як результат впливу однієї мови на іншу за тривалого співіснування і контактів народів, що розмовляють цими мовами.

Аієрархізм – невідокремлювання органічної й неорганічної природи, живої й мертвої матерії, людського й нелюдського, відсутність характерної для світосприйняття сучасної людини ієрархії між «вищим» і «нижчим».

Аналіз (грец. *analysis* – розкладання) – метод дослідження, що полягає в розкладанні мовного цілого (тексту) на його складники з метою пізнання їх сутності.

Антропоніми (грец. *antropos* – людина і *опута* – ім'я) – офіційні й неофіційні власні назви людини.

Антропоцентризм (грец. *antropos* – людина і *centrum* – осереддя) – світоглядний принцип, згідно з яким людина є центром і вищою метою світу; в сучасному мовознавстві визнається одним із найважливіших принципів організації та функціонування живої природної мови на всіх її структурних рівнях.

Апелятиви (лат. *appellativus* – названий, від *appellare* – називати) – див.: **Загальні назви**.

Ареальна (лат. *area* – площа, простір) **лінгвістика** (лат. *lingua* – мова) – розділ мовознавства, який на основі методу картографування мовних явищ вивчає їх територіальне поширення. Синоніми: лінгвогеографія, просторова лінгвістика, ареальне мовознавство.

Архаїзми (грец. *archaios* – стародавній) – застарілі слова, які вийшли з активного вжитку, але збереглися в пасивному словнику.

Архетип (грец. *arche* – початок і *typos* – образ) – див.: **Праформа**.

Астроніми (грец. *astron* – зоря і *опута* – ім'я) – власні назви небесних тіл.

Астериск (грец. *aster* – зірка), або **зірочка**, – спеціальний знак * на початку кожної окремо вживаної гіпотетичної одиниці (будь-який звук чи праформа (архетип) праслов'янської мови).

Білінгвізм (лат., від *bis* – двічі і *lingua* – мова) – практика індивідуального або колективного використання двох мов у межах

---

¹ Основні терміни подано за виданням: Лучик В. В. Вступ до слов'янської філології : [підручник] – 2-ге вид., допов. і переробл. / В. В. Лучик. – К. : ВЦ «Академія», 2013. – 344 с.

однієї державної чи соціальної спільноти у відповідних комунікативних сферах.

Бінарний (лат. *binarius* – *подвійний*) – елементарна опозиція у світосприйнятті чи в мові, основний системотворчий принцип у дослідженні.

Вірування – релігійні уявлення людини, в основі яких лежить віра в існування надприродних сил, що панують над світом.

Власні назви (оніми) – індивідуальні найменування окремих одиничних об'єктів з ряду однорідних; протиставляються загальним назвам.

Внутрішня форма слова – семантична і структурна співвіднесеність морфем слова з іншими морфемами цієї ж мови; ознака, покладена в основу номінації при творенні нового лексичного значення слова.

Вогнепоклонництво – форма язичницького вірування, в основі якого лежить поклоніння вогню як божеству.

Водопоклонство – форма язичницького вірування, в основі якого лежить поклоніння воді як божеству.

Вуковиця (за іменем В. Караджича) – сербська кирилиця.

Гасвиця (від прізвища Л. Гая, який остаточно закріпив латинську азбуку в хорватській мові) – хорватська латиниця, що ґрунтується на фонетичному принципі та включає літери з одним звуковим значенням.

Генеалогічна (грец. *genealogia* – *родовід*) класифікація мов – вивчення і групування мов світу на основі споріднених зв'язків між ними (спільного походження від прамови).

Гідроніми (грец. *hydōr* – *вода й опута* – *ім'я*) – власні назви природних і штучних водних об'єктів.

Гіпотеза (грец. *hypothesis* – *основа, припущення*) – наукове припущення, яке висувається для пояснення певних явищ дійсності; будь-яке припущення, що потребує підтвердження.

Глаголиця – тип давньої слов'янської азбуки.

Говір – одиниця територіальної диференціації мови, що становить об'єднання говірок, близьких за фонетичними, лексичними та граматичними ознаками.

Гражданський шрифт («гражданка») – тип давнього східнослов'янського письма, який характеризувався заокругленим накресленням літер, відсутністю надрядкових знаків наголосу і титл.

Грамати́ка (грец. *grammatike* – мистецтво читати і писати букви, від *gramma* – буква) – будова мови, тобто система способів словотворення, морфологічних категорій і форм, синтаксичних категорій і конструкцій; розділ мовознавства, що вивчає граматичну будову мови.

Графі́ка (грец. *graphike*, від *grapho* – пишу) – сукупність усіх засобів письма (у звуковому письмі літер і допоміжних знаків), які використовують для передавання звукової мови; розділ мовознавства, що вивчає форми літер і співвідношення їх зі звуками мови.

Дамаскіни (за ім'ям грецького проповідника XVI ст. Дамаскіна Студита) – рукописні збірники релігійно-повчальних творів, написані найпростішою розмовно-діалектною мовою.

Дедукція (лат. *deductio* – відведення) – метод дослідження, який полягає у виведенні із загальних положень як істинних часткових нових положень.

Демонологія (грец. *daimon* – божество і *logos* – слово, вчення) – міфічні уявлення про злих духів (демонів), що виникли на основі первісної віри в них; сукупність демонів, що сформувалася в певному язичницькому середовищі.

Денотат (лат. *denotatus* – позначений, визначений) – предмет як об'єкт називання певним іменем.

Державна мова – офіційна мова державних установ, мова освіти, науки, культури тощо. Мова, якою держава заявляє про свій суверенітет у міжнародному спілкуванні.

Дивергенція (лат. *divergere* – розходитися) – історичний процес розвитку мови, внаслідок якого вона розпадається на дві або більше мов (перетворення її діалектів на окремі мови) або ж її мінімальні одиниці (фонеми) розпадаються на дві чи більше фонем (перетворення варіантів фонем на окремі фонем); те саме, що диференціація.

Діалект (грец. *dialektos* – говір, наріччя) – різновид певної мови, який є засобом спілкування людей, тісно пов'язаних територіально, соціально або професійно (територіальний діалект, соціальний діалект).

Діалектизми – фонетичні, морфологічні, синтаксичні й лексичні особливості, властиві окремим діалектам (і відсутні в літературній мові).

Діахронічне мовознавство – мовознавство, яке розглядає мову в її історичному розвитку. Синонім: історичне мовознавство.

Діахронія (грец. *dia* – через і *chronos* – час, тобто різночасність) – історичний розвиток мови; дослідження мови в часі, в її історичному розвитку. Антонім: синхронія.

Евфемізми (грец. *euphemismos*, від *eu* – добре і *phemi* – говорю) – емоційно нейтральні слова або вислови, вживані замість синонімічних їм слів або висловів, які здаються мовцеві непристойними, грубими чи нетактовними.

Екстралінгвальний (лат. *extra* – поза, зовні, крім і *lingua* – мова) – такий, що стосується позамовних ознак, причин тощо.

Енантіосемія (грец. *enantios* – протилежний і *sema* – знак) – наявність у слові протилежних (антонімічних) значень; внутрішньослівна антонімія.

Ергоніми (грец. *ergon* – робота і *опута* – ім'я) – власні назви виробничих об'єктів.

Етимологія (грец. *etymon* – істина і *logos* – слово, вчення) – розділ мовознавства, який вивчає первинну семантику, походження й етапи розвитку слів та морфем.

Етнолінгвістика (грец. *ethnos* – народ і *lingua* – мова) – напрям у мовознавстві, який вивчає мову в її зв'язках з культурою, взаємодію мовних, етнокультурних і етнопсихологічних чинників у функціонуванні та розвитку мови.

Етноніми (грец. *ethnos* – народ і *опута* – ім'я, назва) – назви народу, племені, етнографічної групи, народності, нації.

Жертвопринесення – принесення жертв богам за язичницькими релігійними обрядами.

Жива мова – мова, якою послуговується у своїй розмовно-побутовій практиці мовна спільнота.

Жрець – культова особа, що здійснювала богослужіння і жертвопринесення в язичницьких ритуалах.

Загальні назви (апелятиви) – спільні назви однорідних реалій; протиставляються власним назвам.

Закон відкритого складу – об'єктивно сформована фонетична закономірність, поєднання звуків в одному складі за принципом висхідної звучності, внаслідок чого всі склади виявляються відкритими (закінчуються на голосний або складотворчий сонант).

Запозичення – звук, морфема, слово або його окреме значення, фразеологізм, синтаксична конструкція, перенесені з однієї мови в іншу.

Звичай – традиційний порядок відзначення певних подій, свят, пов'язаний з виконанням ритуальних дій і використанням відповідних атрибутів, предметів тощо.

Звуження лексичного значення – розвиток значення слова, внаслідок якого слово називає лише частину предметів чи явищ, які відображало його попереднє значення.

Звук – найменша неподільна одиниця мовлення, яка утворюється апаратом мовлення, має фізичну природу і виконує в мові певну функцію.

Звукове письмо – тип письма, в якому графічні знаки позначають склади або окремі звуки.

Зіставне мовознавство – розділ мовознавства, який вивчає дві чи кілька мов незалежно від їхньої спорідненості з метою виявлення їх подібностей і відмінностей на всіх рівнях мовної структури (фонологічному, морфологічному, синтаксичному, лексико-семантичному). Синоніми: контрастивна лінгвістика, конфронтативна лінгвістика.

Зіставний метод – система наукових прийомів для синхронного порівняльного дослідження двох або кількох мов. Синоніми: контрастивний метод, конфронтативний метод, зіставно-типологічний метод, типологічний метод, синхронно-порівняльний метод.

Знак – матеріальний, чуттєво сприйманий предмет, який є представником іншого предмета і використовується для отримання, зберігання і передавання інформації.

Зооніми (грец. *zoon* – тварина і *опута* – ім'я) – клички тварин.

Значення слова – відображення в слові певного явища об'єктивної дійсності.

Ідолопоклонство – форма язичницького вірування, пов'язаного з обожнюванням статуї, що зображує божество (ідола) і є об'єктом культу.

Ієрархія (грец. *hieros* – священний і *arche* – влада) – поділ на вищі й нижчі посади, чини, статуси та суворе дотримання його; розташування частин або елементів цілого в порядку від вищого до нижчого.

Індоєвропейські мови – родина споріднених мов, до якої входять індійська, іранська, слов'янська, балтійська, германська, романська, кельтська, грецька, албанська, вірменська групи мов.

Індукція (лат. *inductio* – наведення, збудження) – метод наукового дослідження способом логічного умовиводу, де на підставі знання про окреме робиться висновок про загальне.

Інкунабули (лат. *incunabula* – колиска; початок) – перші друковані видання в Європі, які вийшли у світ після винайдення книгодрукування в середині XV ст. до 1 січня 1501 року.

Інтернаціоналізми (англ. *international word*) – слова, наявні в багатьох мовах світу.

Історичне мовознавство – див.: **Діахронічне мовознавство**.

Капище – місце для виконання язичницьких обрядів.

Кирилиця – тип давньої слов'янської азбуки, що отримав назву від виникнення відповідної графіки.

Когнітивна (англ. *cognition* – знання, пізнання; пізнавальна здатність) лінгвістика – мовознавчий напрям, в якому функціонування мови розглядається як різновид когнітивної (пізнавальної) діяльності, а когнітивні механізми та структури людської свідомості досліджуються через мовні явища.

Конвергенція (лат. *convergo* – *сходжусь, наближаюсь*) – збіг двох чи більше звуків мови в один звук; зближення і збіг двох мов унаслідок контактування. Синонім: інтеграція.

Конотативне значення слова – додаткове значення слова, відтінки, які накладаються на основне значення, оцінка денотата.

Конотація (лат. *co (n)* – *префікс, що означає об'єднання, сумісність, і notatio* – *позначення*) – додаткові семантичні й прагматичні особливості («співзначення») лексичного значення та значень інших мовних рівнів, які нашаровуються на їхній предметно-поняттєвий аспект.

Контекст (лат. *contextus* – *поєднання, зв'язок*) – мовне оточення або ситуація, в яких уживається лінгвальна одиниця.

Концепт (лат. *conceptus* – *думка, поняття*) – у когнітивній лінгвістиці – одиниця ментальних або психічних ресурсів свідомості й тієї інформаційної структури, яка відображає знання й досвід людини; оперативна змістова одиниця пам'яті, ментального лексикону, концептуальної системи і мови мозку (*lingua mentalis*), усієї картини світу, відображеної в мозку людини; відомості про те, що індивід знає, припускає, думає, уявляє про об'єкти світу.

Культура (лат. *cultura* – *догляд, освіта*) – сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених людським суспільством протягом його історії.

Лексема (грец. *lexis* – *слово, вислів*) – слово як сукупність усіх його форм і значень, як структурний елемент мови.

Лексичне значення – вираження поняття, яке становить суть узагальнювальної функції слова.

Лінгвістична географія – див.: **Ареальна лінгвістика**.

Літературна мова – унормована форма загальнонародної мови, яка характеризується існуванням усного і писемного варіантів, розвинутої системи стилів і обслуговує усі сфери діяльності суспільства.

Мертва мова – мова, яка вийшла з активного вжитку, перестала бути розмовною і збереглася лише в писемних пам'ятках (латинська, старослов'янська).

Метод (грец. *methodos* – спосіб пізнання) – спосіб пізнання об'єкта дійсності за допомогою узагальненої сукупності теоретичних засад, прийомів, методик дослідження.

Метод лінгвістичної географії – вивчають територіальне поширення діалектних та ономастичних явищ певної мови з нанесенням їх умовними знаками на окрему карту (прийом картографування).

Методологія (грец. *methodos* – спосіб пізнання і *logos* – слово, учення) – сукупність методів і прийомів дослідження, що їх застосовують у будь-якій науці відповідно до специфіки об'єкта її пізнання, вчення про методи й прийоми пізнання світу.

Мова – система фонетичних, лексичних та граматичних засобів, яка розвивається і є основним знаряддям спілкування між людьми, оформлення й вираження думки, пізнання навколишнього світу.

Мовна картина світу – спосіб відображення реальності у свідомості людини, що полягає у сприйнятті цієї реальності крізь призму мовних та культурно-національних особливостей, притаманних певному мовному колективу, інтерпретація навколишнього світу за національними концептуально-структурними канонами.

Мовна політика – сукупність ідеологічних принципів і практичних дій, спрямованих на регулювання мовних відносин у країні або на розвиток мовної системи у певному напрямі.

Мовна сім'я – сукупність мов, основою яких є одна прамова.

Мовний союз – особливий тип ареально-історичної спільності мов, що характеризується певною кількістю подібних структурних і матеріальних ознак, набутих внаслідок тривалого й інтенсивного контактного й конвергентного розвитку в межах єдиного географічного простору.

Мовні контакти (лат. *contactus* – дотик) – взаємодія двох чи більше мов, яка впливає на структуру і словниковий склад однієї чи багатьох із них.

Мовознавство – наука про сутність, будову, функціонування і розвиток мови.

Назалізація (франц. *nasalisation* – носовий, від лат. *nasus* – ніс) – артикуляція звуків мовлення, при якій опускається увула і струмінь повітря виходить через рот і ніс.

Напівустав – письмо, яке розвинулося з уставу (але менш урочисте) і функціонувало до кінця XV ст.

Народна етимологія – надання слову генетично не виправданої внутрішньої форми.

Народний календар (лат. *calendae* – перший день місяця) – закріплені у традиціях давніх слов'ян народні обряди й звичаї, які пов'язані з природними явищами й порами року, а також із залежними від них хліборобськими заняттями та родинними звичаями.

Національна мова – засіб спілкування нації та засіб її самоідентифікації серед інших націй.

Обряд – сукупність установлених звичаєм дій, пов'язаних із побутовими традиціями або з виконанням релігійних ритуалів.

Ономасіологія (грец. *onoma* – найменування і *logos* – слово, вчення) – теорія номінації; один із двох аспектів семантики (поряд із семасіологією), який вивчає природу, закономірності й типи мовного позначення елементів дійсності.

Ономастика (грец. *onomastike* – мистецтво давати імена) – розділ мовознавства, який вивчає власні назви, їх будову, системну організацію, функціонування, розвиток і походження.

Описовий метод – метод планомірного аналізу мовних одиниць, їх інвентаризації та систематизації, з'ясування особливостей будови і функціонування з урахуванням різних перехідних випадків.

Орфографія (грец. *orthos* – правильний і *grapho* – пишу) – система правил відтворення звукового мовлення на письмі; розділ мовознавства, який розробляє і досліджує систему правил правописання.

Палаталізація (лат. *palatum* – піднебіння) – пом'якшення приголосних у певних фонетичних позиціях унаслідок додаткового підняття середини спинки язика до піднебіння.

Палеографія (грец. *palaios* – давній, старовинний і *grapho* – пишу) – історико-філологічна дисципліна, об'єктом якої є історія письма.

Пантеон – сукупність богів язичницького культу.

Патронім (грец. *pater* (*patros*) – батько і *onoma* – ім'я) – власне ім'я, утворене від імені або прізвища батька: *Іванівна, Петрович*.

Пергамен (пергамент) (лат. *pergamenus* – «пергамський» від грец. *pergamēnos* – назва малоазійського міста Пергам, де в II ст. до н. е. винайшли матеріал) – спеціально оброблена шкіра молодих тварин, яку застосовували як матеріал для письма.

Писемність – використання літерно-звукової (алфавітної) системи фіксації мови на площині за допомогою умовних графічних знаків для впорядкованого передавання інформації на відстані й закріплення її в часі.

Письмо – знакова система фіксації мови на площині за допомогою умовних графічних елементів для передавання інформації на віддалі і закріплення її у часі.

Порівняльно-історичне мовознавство – лінгвістичний напрям, який досліджує мови для встановлення їхньої спорідненості та вивчення історичного розвитку споріднених мов.

Порівняльно-історичний метод – система наукових прийомів визначення генетичних відношень між мовами і відтворення (реконструкції) доісторичного розвитку мов та їх праформ на підставі виявлених конкретних ознак звукової спорідненості семантично тотожних чи близьких морфем порівнюваних мов.

Прабатьківщина слов'ян – територія, де праслов'яни зародилися як окремий етнос, ймовірно, від Середнього Дніпра до басейну Вісли і від басейну Прип'яті до меж Правобережного Лісостепу.

Прамова – мова, з діалектів якої виникла група (сім'я) споріднених мов.

Праслов'янська мова – спільна для давньослов'янських племен мова-основа.

Праформа – вихідна для пізніших утворень мовна форма, реконструйована на основі закономірних відповідників у споріднених мовах. Синонім: архетип.

Предметне письмо – відображення мовленнєвої інформації за допомогою певних предметів.

Протослов'янська мова – сукупність індоєвропейських діалектів, які лягли в основу праслов'янської мови.

Редукція (лат. *reductio* – повернення) – ослаблення вимови ненаголошених голосних, результатом якого є їх якісна видозміна або повне зникнення.

Реприза (франц. *reprise* – відновлення, повторення) – повторна вказівка на об'єкт за допомогою спеціальних засобів у південнослов'янських мовах.

Рідна мова – перша мова, якою почала розмовляти дитина (мова батьків), або мова, з якою індивід увійшов у культуру в період свого свідомого життя.

Розширення лексичного значення – розвиток значення слова, за якого кількість позначуваних ним предметів (явищ) зростає, а зміст значення збіднюється.

Рукопис – давня писемна пам'ятка; написаний від руки чи надрукований текст; поданий у видавництво авторський текст.

Синтез (грец. *synthesis* – з'єднання, складання) – метод вивчення об'єкта (тексту) в цілісності, єдності та взаємозв'язку частин, що забезпечує узагальнене його розуміння.

Синхронія (грец. *synchronos* – одночасний) – науковий розгляд мови як об'єкта дослідження на певному часовому зрізі у відриві від процесу мовного розвитку. Антонім: діахронія.

Слово – основна структурно-семантична одиниця мови, яка співвідноситься з предметами, процесами, явищами дійсності, їхніми ознаками та відношеннями між ними, вільно відтворюється у мовленні й служить для побудови висловлень.

Слов'янська демонологія (грец. *daimon* – божество, дух і *logos* – слово, учення) – віровчення про злих духів, які сформувалися в уявленні давніх слов'ян і частково збереглися в сучасній слов'янській міфології.

Слов'янська філологія – сукупність гуманітарних наук, які вивчають культурне надбання слов'ян чи окремих слов'янських народів шляхом мовного й стилістичного аналізу писемних текстів.

Соціолінгвістичний метод – дослідження соціальних аспектів розвитку мови, її суспільних функцій у синхронії й діахронії, механізмів взаємодії мови й суспільства.

Субстрат (лат. *substratum* – підстелене, покладене знизу) – залишкові сліди мови місцевого населення в мові прийшлого населення, яка витіснила мову-попередницю.

Суперстрат (лат. *superstratum* – настелене, покладене зверху) – залишкові сліди мови прийшлого населення в мові місцевого населення.

Табу (полінез. *tabu*) – релігійна заборона певних дій, слів тощо, порушення якої, за упередженими уявленнями язичників, неминуче спричиняє тяжке покарання.

Текст (лат. *textum* – зв'язок, поєднання, тканина) – писемний або усний мовленнєвий масив, що становить лінійну послідовність

висловлень, об'єднаних смисловими і формально-граматичними зв'язками в межах спільної теми та сюжету.

Теоніми (грец. *theos* – бог, божество і *опута* – ім'я, назва) – власні найменування божеств.

Типологічне мовознавство – напрям лінгвістики, що досліджує ступінь структурної близькості або розбіжності мов незалежно від наявності чи відсутності генетичних зв'язків між ними.

Топоніми (грец. *topos* – місце, місцевість, країна і *опута* – ім'я, назва) – власні географічні назви, особливо назви великих річок (гідроніми) й важливих об'єктів рельєфу – гір, височин, балок, урочищ (ороніми), які зберігають відносну стабільність у мові як постійні знаки орієнтації в просторі, що здатні переходити від одного етносу до іншого без істотних змін у зв'язку з відсутністю лексичного значення.

Топоніміка – розділ ономастики, який вивчає власні назви будь-яких географічних об'єктів (топонімів).

Устав (унціал) – урочисте письмо, яке використовували до кінця XIV ст., що характеризувалося рівними великими літерами і рівними відступами між ними.

Філологія (грец. *philologia*, від *phileo* – любити і *logos* – слово) – сукупність гуманітарних наук, які вивчають духовну культуру людства чи окремих народів шляхом мовного і лінгвостилістичного аналізу писемних текстів.

Фонетична транскрипція (лат. *transcribo* – переписую) – спеціальна система письма, яку застосовують для точного відтворення звукового складу слів і текстів мови.

Фразеологізми (грец. *phrasis* – зворот і *logos* – слово) – неподільні, цілісні за значенням сполучення слів, які відтворюються в мовленні.

Фразеологія – розділ мовознавства, який досліджує фразеологізми; сукупність фразеологізмів певної мови.

Церковнослов'янська мова – писемно-літературна мова слов'янських народів, що виникла на основі старослов'янської мови під впливом живомовних середовищ, у яких нею користувалися.

Язичництво – релігія, що виникла стихійно і ґрунтувалася на обожнюванні природних явищ, тварин, рослин тощо.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА ДО КУРСУ

1. Алексеева Т. И. Этногенез восточных славян по данным антропологии / Т. И. Алексеева. – М., 1973. – 330 с.
2. Бабич Н. Д. Магія слова для всього живого : Мовно-народознавчі наукові студії / Н. Д. Бабич. – Чернівці : Букрек, 2012. – 384 с.
3. Баран В. Д. Давні слов'яни / В. Д. Баран. – К., 1998. – 335 с.
4. Бевзенко С. П. Історія українського мовознавства. Історія вивчення української мови / С. П. Бевзенко. – К., 1991. – 231 с.
5. Бернштейн С. Б. Очерк сравнительной грамматики славянских языков / С. Б. Бернштейн. – М., 1961. – 350 с.
6. Бирнбаум Х. Праславянский язык : Достижения и проблемы в его реконструкции / Пер. с англ.; вступ, статья В. А. Дыбо и В. К. Журавлёва. – М., 1987. – 512 с.
7. Бошкович Р. Основы сравнительной грамматики славянских языков : Фонетика и словообразование / Р. Бошкович. – М., 1984. – 304 с.
8. Брайчевський М. Походження слов'янської писемності / Михайло Брайчевський. – К., 2009. – 154 с.
9. Брук С. И. Население мира : Этнодемографический справочник. – 2-е изд. – М., 1986. – 829 с.
10. Булахов М. Г. Восточнославянские языковеды. Библиографический словарь : В 3-х т. – Минск, 1976–1978.
11. Булаховський Л. А. Вибрані праці в п'яти томах : Слов'янська акцентологія / Л. А. Булаховський. – К., 1980. – Т. 4. – 575 с; 1983. – Т. 5. – 615 с.
12. Български етимологичен речник. – София, 1971–2002. – Т. 1–6 (видання не закінчене).
13. Ванагас А. П. Проблема древнейших балто-славянских языковых отношений в свете балтийских гидронимических лексем / А. П. Ванагас. – Вильнюс, 1983. – 31 с.
14. Ван-Вейк Н. История старославянского языка : Пер. с нем. В. В. Бородин. – М., 1957. – 368 с.
15. Вступ до порівняльно-історичного вивчення слов'янських мов / За ред. О. С Мельничука. – К., 1966. – 595 с.
16. Грунський М. К. Вступ до слов'янського мовознавства / М. К. Грунський. – К. – Л., 1946. – 148 с.

17. Даниленко Л. І. та ін. Українське мовознавство у західних і південних слов'ян / Л. І. Даниленко, В. М. Русанівський, В. Є. Федонюк, В. В. Чумак. – К., 2005. – 178 с.
18. Державин Н. С. Славяне в древности : Культурно-исторический очерк / Н. С. Державин. – М., 1946. – 215 с.
19. Дорошенко Д. Слов'янський світ у його минулому й сучасному : Т. I-III / Відпов. ред. Ю. Томаш; наук. ред. Л. Белей. – Ужгород, 2005. – 403 с.
20. Дуличенко А. Д. Славянские литературные микроязыки : Вопросы формирования и развития / А. Д. Дуличенко. – Таллинн, 1981. – 323 с.
21. Єрмоленко С. Я. Українська мова : короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / С. Я. Єрмоленко [та ін.] ; ред. С. Я. Єрмоленко. – К. : Либідь, 2001. – 224 с.
22. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури : слов.-довід. / В. В. Жайворонок ; НАН України, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні. – К. : Довіра, 2006. – 703 с.
23. Зубов М. І. Лінгвотекстологія середньовічних слов'янських повчань проти язичництва / М. І. Зубов. – Одеса, 2004. – 336 с.
24. Илиади А. И. Основы славянской этимологии / А. И. Илиади. – К., 2005. – 270 с.
25. Историческая типология славянских языков : Фонетика, словообразование, лексика и фразеология / Под ред. А. С. Мельничука. – К., 1986. – 286 с.
26. Історія західних і південних слов'ян (з давніх часів до ХХ ст.) : Курс лекцій / За ред. В. І. Ярового. – К., 2003. – 632 с.
27. История культуры Древней Руси / Под общ. ред. Б. Д. Грекова, М. И. Артамонова. – М. – Л., 1951. – Т. I. – 483 с; Т. II. – 544 с.
28. Истрин В. А. 1100 лет славянской азбуки / В. А. Истрин. – М., 1963. – 180 с.
29. Карпенко Ю. О. Українська гіпотеза / Ю. О. Карпенко // Мовознавство. – 1993. – № 5. – С. 3–8.
30. Карпенко Ю. О. Чи існував скотарський період слов'янського язичництва? / Ю. О. Карпенко // Мовознавство. – 1996. – № 2–3. – С. 12–17.
31. Карский Е. Ф. Славянская кирилловская палеография / Е. Ф. Карский. – М., 1979. – 494 с.

32. Карский Е. Ф. Труды по белорусскому и другим славянским языкам / Е. Ф. Карский. – М., 1962. – 712 с.
33. Козлова Р. М. Структура праславянского слова (Праславянское слово в генетическом гнезде) / Р. М. Козлова. – Гомель, 1997. – 412 с.
34. Колесов В. В. Мир человека в слове Древней Руси / В. В. Колесов. – Л., 1986. – 312 с.
35. Коломієць В. Т. Спорідненість слов'янських мов / В. Т. Коломієць. – К., 1962. – 42 с.
36. Кондратов Н. А. Славянские языки / Н. А. Кондратов. – 3-е изд., доп. и перераб. – М., 1986. – 239 с.
37. Кравчук Р. В. З історії слов'янського мовознавства / Р. В. Кравчук. – К., 1961. – 140 с.
38. Кузнецов П. С. Очерки по морфологии праславянского языка / П. С. Кузнецов. – М., 1961. – 148 с.
39. Леута О. І. Старослов'янська мова / О. І. Леута. – К., 2001. – 255 с.
40. Лукінова Т. Б. Числівники в слов'янських мовах (порівняльно-історичний нарис) / Т. Б. Лукінова. – К., 2000. – 370 с.
41. Лучик В. В. Топонімія як один з аргументів середньонаддніпрянської теорії прабатьківщини слов'ян / В. В. Лучик // *Cywilizacja - przestrzeii - tekst: Slowia-hska topografia kulturowa w języku i literaturze.* – Katowice, 2005. – С. 173–183.
42. Лучик В. В. Вступ до слов'янської філології : [підручник] – 2-ге вид., допов. і переробл. / В. В. Лучик. – К. : ВЦ «Академія», 2013. – 344 с.
43. Майборода А. В. Старослов'янська мова / А. В. Майборода. – К., 1975. – 294 с.
44. Мартынов В. В. Лингвистические методы обоснования гипотезы о Висло-Одерской прародине славян / В. В. Мартынов. – Минск, 1963. – 42 с.
45. Мартынов В. В. Славяно-германское лексическое взаимодействие древнейшей поры / В. В. Мартынов. – Минск, 1963. – 42 с.
46. Мартынов В. В. Становление праславянского языка по данным славяноязычных контактов / В. В. Мартынов. – Минск, 1982. – 44 с.

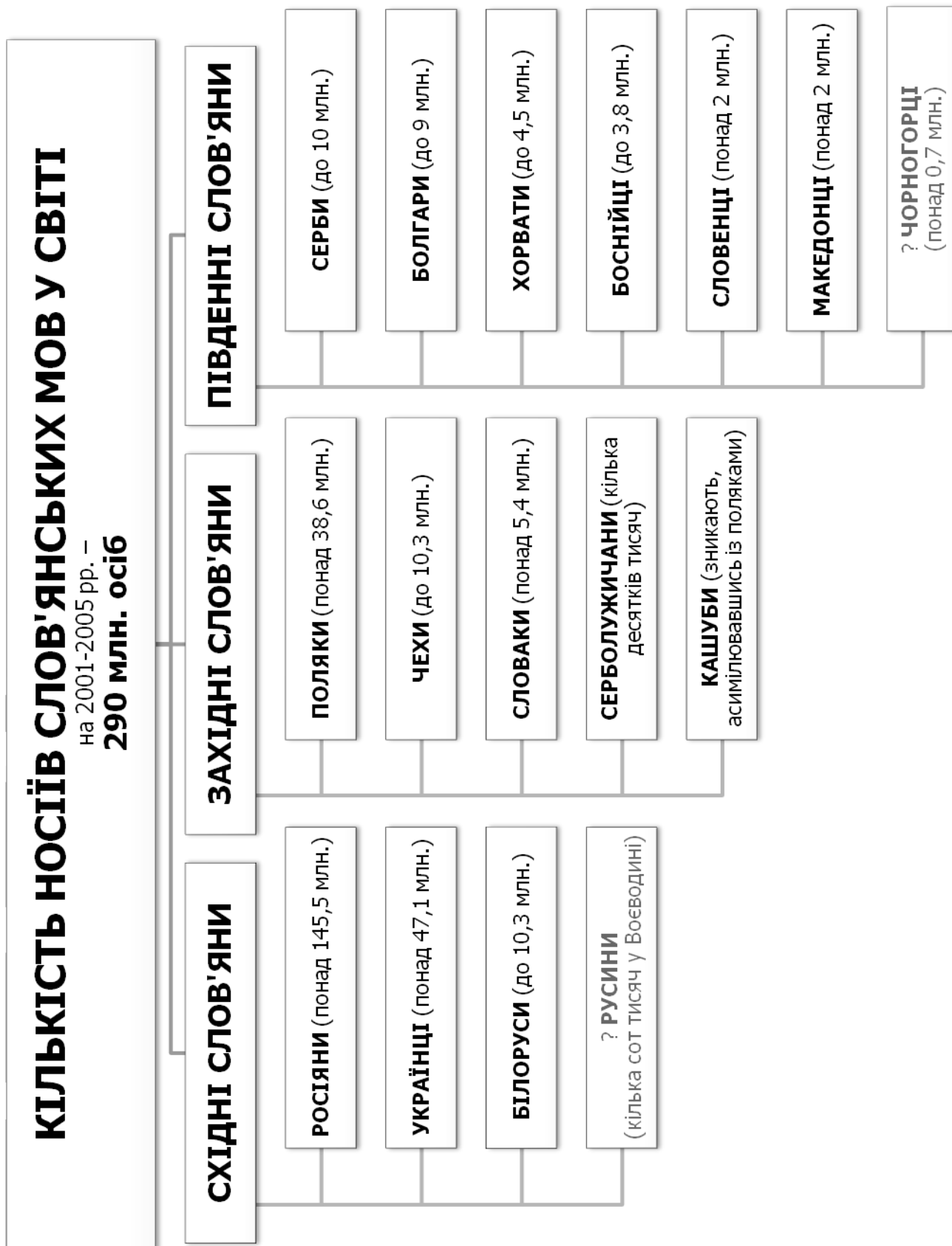
47. Медвідь-Пахомова С. М. Еволюція антропонімних формул у слов'янських мовах / С. М. Медвідь-Пахомова. – Ужгород, 1999. – 248 с.
48. Мейе А. Общеславянский язык : Пер. со 2-го франц. изд. П. С. Кузнецова / Отв. ред. С. Б. Бернштейн. – М., 1951. – 491 с.
49. Нахтигал Р. Славянские языки : Пер. со словенского Н. М. Елкиной. – М., 1963. – 342 с.
50. Национальное возрождение и формирование славянских литературных языков / Отв. ред. С. Б. Бернштейн. – М., 1978. – 354 с.
51. Непокупний А. П. Балтійські родичі слов'ян / А. П. Непокупний. – К., 1979. – 183 с.
52. Непокупний А. П. Балто-севернославянские языковые связи / А. П. Непокупний. – К., 1976. – 227 с.
53. Нидерле Л. Славянские древности / Л. Нидерле : Пер. с чеш. – М., 1956. – 450 с.
54. Німчук В. В. Давньоруська спадщина в лексиці української мови / В. В. Німчук. – К., 1992. – 414 с.
55. Німчук В. В. Київські глаголичні листки. Найдавніша пам'ятка слов'янської писемності / В. В. Німчук. – К., 1983. – 141 с.
56. Огієнко І. Історія церковнослов'янської мови : Пам'ятки старослов'янської мови X–XI віків / І. Огієнко. – Варшава, 1929. – Т. 5. – 493 с.
57. Огієнко І. Історія церковнослов'янської мови. Повстання церковнослов'янської мови. Костянтин і Мефодій, їх життя і діяльність / І. Огієнко. – Варшава, 1926. – 324 с.
58. Ономастика України першого тисячоліття нашої ери / Відп. ред. І. М. Железняк. – К., 1992. – 274 с.
59. Павленко Л. П. Історична граматики української мови : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Л. П. Павленко. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2010. – 208 с.
60. Петров В. П. Етногенез слов'ян : Джерела, етапи розвитку і проблематика / В. П. Петров. – К., 1972. – 214 с.
61. Півторак Г. П. Українці: звідки ми і наша мова? / Г. П. Півторак. – К., 1993. – 200 с.
62. Півторак Г. П. Походження українців, росіян, білорусів та їхніх мов : Міфи і правда про трьох братів слов'янських зі «спільної колиски» / Г. П. Півторак. – К., 2001. – 152 с.
63. Попович М. В. Мироззрение древних славян / М. В. Попович. – К., 1985. – 167 с.

64. Проблемы этногенеза славян / Отв. ред. В. Д. Баран. – К., 1978. – 144 с.
65. Развитие этнического самосознания славянских народов в эпоху раннего средневековья / Отв. ред. В. Д. Королюк. – М., 1982. – 357 с.
66. Рыбаков Б. А. Язычество древних славян / Б. А. Рыбаков. – М., 1981. – 607 с.
67. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.
68. Селігей П. О. Мовна свідомість : структура, типологія, виховання / Пилип Селігей ; Нац. акад. наук України, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні. – К. : Києво-Могилянська академія, 2012. – 118 с.
69. Скляренко В. Г. Праслов'янська акцентологія / В. Г. Скляренко. – К., 1998. – 342 с.
70. Скляренко В. Г. Русь і варяги : історико-етимологічне дослідження / В. Г. Скляренко. – К., 2006. – 120 с.
71. Соколянский А. А. Введение в славянскую филологию : [учеб. пособие] / А. А. Соколянский. – М. : Академия, 2004. – 400 с.
72. Супрун А. Е. Введение в славянскую филологию : [учеб. пособие] / А. Е. Супрун. – Минск : Вышэйшая школа, 1989. – 480 с.
73. Супрун А. Е. Введение в славянскую филологию : [учеб. пособие] / А. Е. Супрун, А. М. Калюта. – Минск : Вышэйшая школа, 1981. – 432 с.
74. Тищенко О. В. Обрядова семантика у слов'янському мовному просторі / О. В. Тищенко. – К., 2000. – 236 с.
75. Толстой Н. И. Избранные труды. Славянская литературная языковая ситуация : В 2-х т. – М., 1998. – Т. 2. – 544 с.
76. Толстой Н. И. История и структура славянских литературных языков / Н. И. Толстой. – М., 1988. – 237 с.
77. Трофимович К. К. Практикум з порівняльної граматики слов'янських мов / К. К. Трофимович. – Л., 1960. – 227 с.
78. Трофимович К. К. Серболужицька мова / К. К. Трофимович. – Л., 1964. – 122 с.
79. Трубачёв О. Н. Этногенез и культура древних славян : Лингвистические исследования / О. Н. Трубачёв. – М., 1991. – 271 с.
80. Филин Ф. П. Происхождение русского, украинского и белорусского языков : Историко-диалектологический очерк / Ф. П. Филин. – П., 1972. – 665 с.

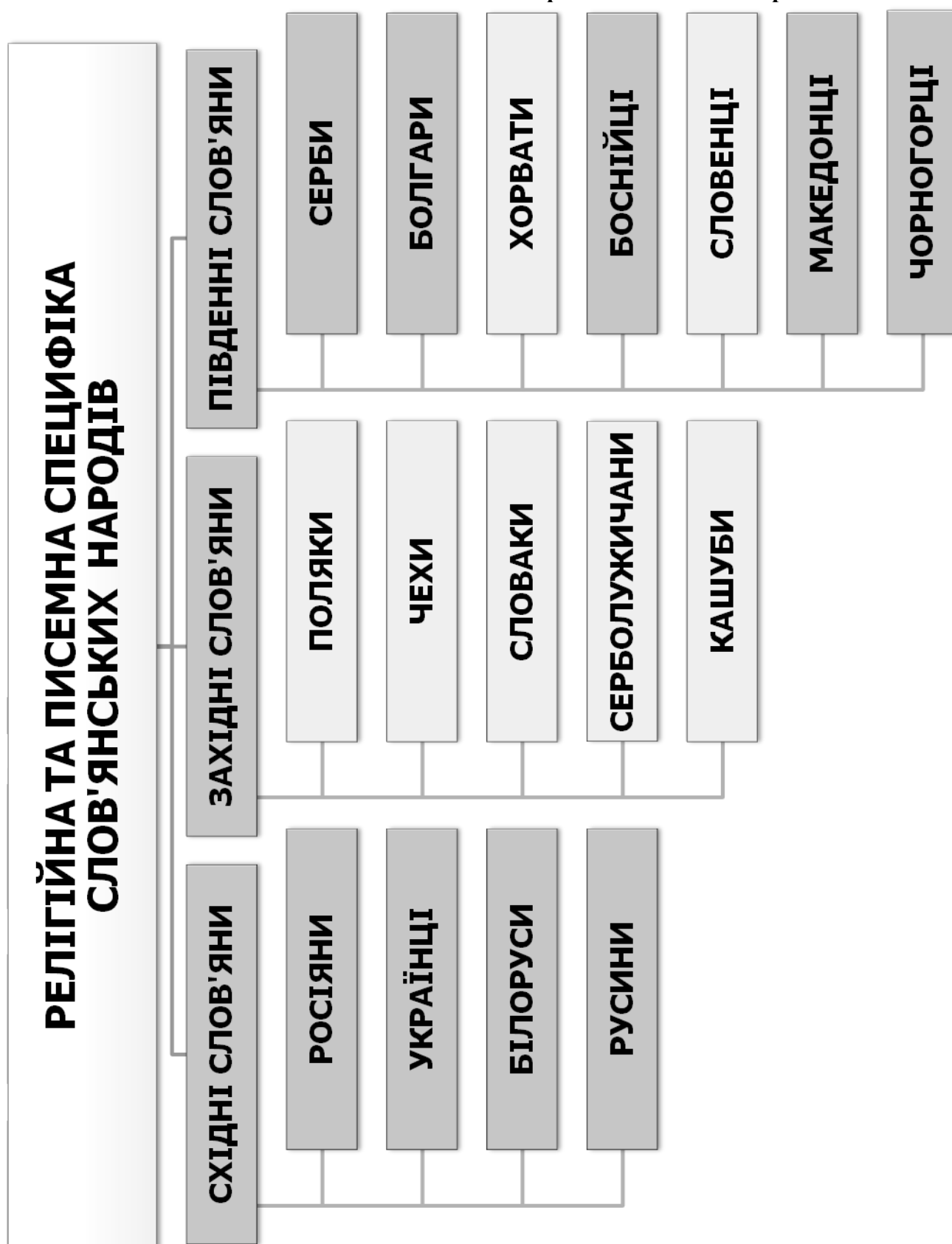
81. Хабургаев Г. А. Старославянский язык / Г. А. Хабургаев. – 2-е изд. – М., 1986. – 432 с.
82. Ходова К. И. Языковое родство славянских народов (На материале словаря) / К. И. Ходова. – М., 1960. – 64 с.
83. Царук О. В. Українська мова серед інших слов'янських : етнологічні та граматичні параметри / О. В. Царук. – Дніпропетровськ, 1998. – 323 с.
84. Чекман В. Н. Исследования по исторической фонетике праславянского языка : Типология и реконструкция / В. Н. Чекман. – Минск, 1979. – 216 с.
85. Черниш Т. О. Слов'янська лексика в історико-етимологічному висвітленні (Гніздовий підхід) / Т. О. Черниш. – К., 2003. – 478 с.
86. Чучка П. П. Вступ до слов'янської філології : У 2-х ч. / П. П. Чучка. – К., 1988. – Ч. 1. – 78 с.; 1999. – Ч. 2. – 76 с.
87. Шульгач В. П. Праслов'янський гідронімний фонд (фрагмент реконструкції) / В. П. Шульгач. – К., 1998. – 368 с.
88. Horálek K. Úvod do studia slovanských jazyků. – Praha, 1962. – 187 s.
89. Języki słowiańskie dziś. Nowe fakty / Pod. red. H. Fontańskiego. – Katowice, 2001. – 255 s.
90. Lehr-Spławinski T. O pochodzeniu i praojczyźnie Słowian. – Poznań, 1946. – 237 s.
91. Lehr-Spławiński T. Studie i szkice wybrane z językoznawstwa słowiańskiego. – Warszawa, 1957. – 447 s.
92. Mały słownik kultury dawnych słowian / Pod red. L. Leciejewicza. – Warszawa, 1972. – 675 s.
93. Moszyński K. Pierwotny zasięg języka prasłowiańskiego. – Wrocław – Kraków, 1951. – 447 s.
94. Moszyński L. Wstęp do filologii słowiańskiej. – Warszawa, 1984. – 344 s.
95. Stieber Z. Świat językowy Słowian. – Warszawa, 1974. – 499 s.

ДОДАТОК
МАТЕРІАЛИ ДО ЛЕКЦІЙНОГО КУРСУ
ЗІ «ВСТУПУ ДО СЛОВ'ЯНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ» В ТАБЛИЦЯХ

Таблиця 1. Кількість носіїв слов'янських мов у світі

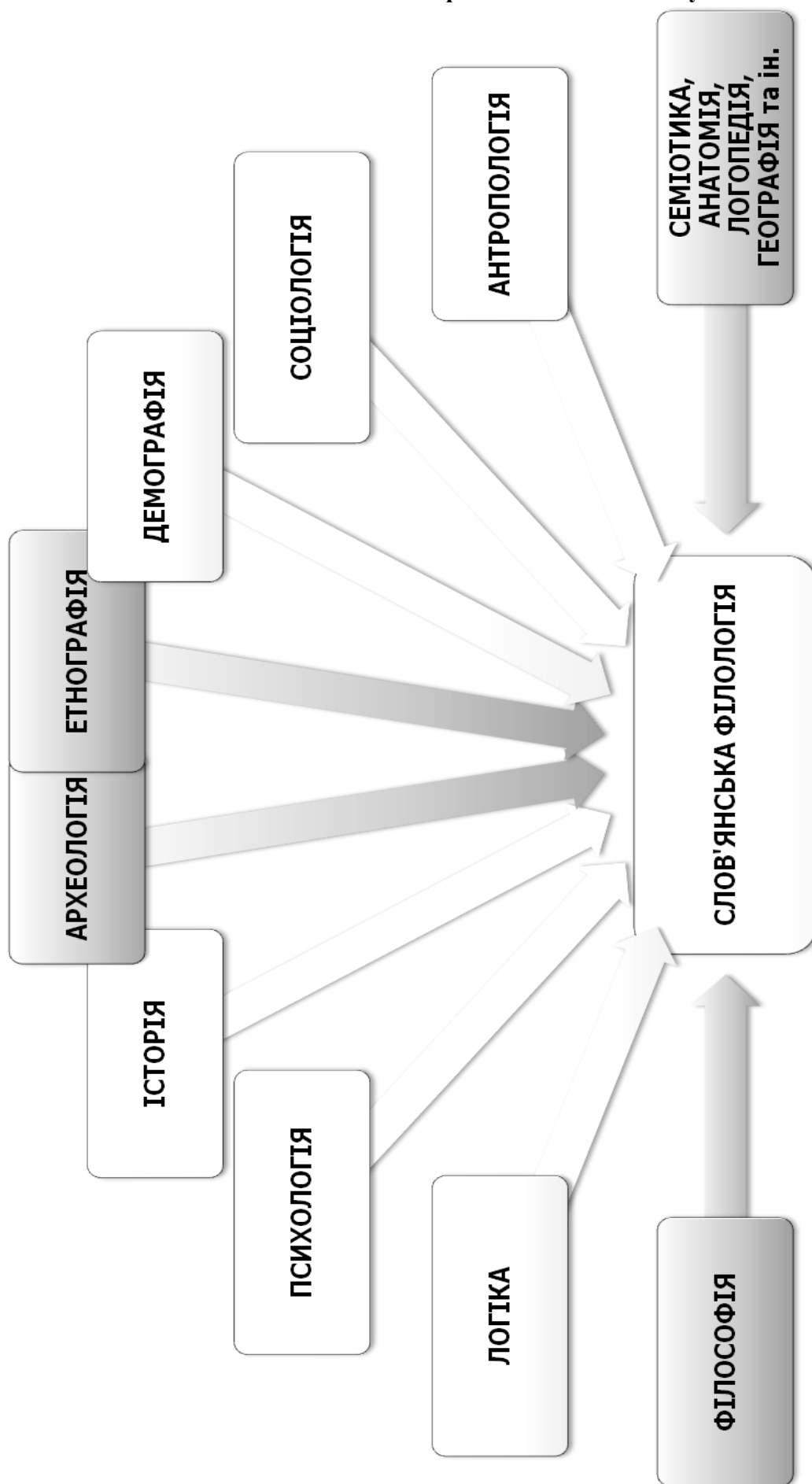
Таблиця 2. Релігійна та писемна специфіка слов'янських народів

*** Домінує православ'я; кирилиця – темно-сіре позначення.

*** Домінує католицизм; латиниця – світло-сіре позначення.

Таблиця 3. Зв'язок слов'янської філології з іншими науками

Навчально-методичне видання

Левчук Ірина Петрівна

ВСТУП ДО СЛОВ'ЯНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ

РОБОЧА ПРОГРАМА ТА
МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ СТУДЕНТІВ
НАПРЯМУ ПІДГОТОВКИ
«ФІЛОЛОГІЯ (УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЛІТЕРАТУРА)»

Авторська редакція